

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een staat in de stad: De relatie tussen de stad en de Universiteit in Leiden (1960-1975)

Wiegand Bruss, Mitchell

Citation

Wiegand Bruss, M. (2024). *Een staat in de stad: De relatie tussen de stad en de Universiteit in Leiden (1960-1975)*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3769221>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Een staat in de stad

De relatie tussen de stad en de Universiteit in Leiden (1960-1975)

Masterscriptie MA Politics Culture and National identities

Universiteit Leiden

S2139596@vuw.leidenuniv.nl

Mitchell Wiegand Bruss

Onder begeleiding van Pieter Slaman

16357 woorden

Inhoud

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: De toren van Piet Zanstra (1960-1969)	8
Historische context	8
De aanloop naar het plan van Zanstra – 1962	9
Het debat in de gemeenteraad over de toren van Zanstra – 1968.....	15
Hoofdstuk 2: De omslag (1970-1972).....	18
Een nieuwe minister – 1971	18
“Leiden is groter dan alleen je universiteit”, introductiedagen – 1971	20
De lokale politieke wind draait – 1971	24
Werkbezoek minister de Brauw 26-27 januari 1972	25
De huisvesting op de Witte Singel moet wijken voor de Universiteit – 1972.....	27
Cité Universitaire of Alfa-flat? – 1972	30
Conclusie 1970-1972	33
Hoofdstuk 3: Plan-Zanstra strandt (1973-1975).....	35
Universiteit contra Gemeente – 1973	35
Toenadering en samenwerking – 1974	37
Nieuw huisvestingsbeleid – 1975	40
Conclusie	42
Blinde ambitie (1960-1969).....	42
Weerstand (1970-1972)	43
Verzoening (1972-1975).....	44
Epiloog.....	45
Bronnen	47

Inleiding

Op het moment van schrijven¹ staat de Universiteit Leiden voor haar zoveelste grootstedelijke uitbreiding en verbouwing. In 2030 hopen het stadsbestuur en College van Bestuur van de Universiteit Leiden de nieuwgebouwde *Humanities Campus* te openen. De weg hier naartoe verliep stroef. De bewoners van het Doelencomplex, de locatie van het beoogde nieuwe hoofdgebouw van de campus, gingen met succes de strijd aan met de stad en de Universiteit om hun huis te behouden. Het zorgde voor een flink maatschappelijk debat over de rol van de Universiteit in de stad.² Dit is geen nieuwe ontwikkeling. In zijn boek *De Ruimtemakers* onderzoekt Tim Verlaan de ontwikkeling van de Nederlandse binnenstad in de periode 1950-1980. Gedurende deze periode groeit de Nederlandse economie en verandert de vraag naar ruimte in de binnensteden van Nederland. In een proces wat Verlaan ‘cityvorming’ noemt beschrijft hij de toename van zakelijke dienstverlening ten koste van binnenstadbewoners, iets wat deze periode kenmerkt. Ook stelt Verlaan dat in heel Nederland in de jaren 60 een beweging van sterke modernisering in binnensteden opkwam, waardoor er wrijving ontstond tussen de historische stadskern en moderne nieuwbouw. De jaren 70 typeert Verlaan als een periode van protest tegen grootstedelijk bouwen.³ Dit gebeurde ook in Leiden.

Tijdens elke periode van uitbreiding of vernieuwing vindt er een groot debat plaats in de stad en op de Universiteit over de verhoudingen en de belangen van beide partijen. Hierover is veel te doen in lokale en nationale pers. Zo ook in de jaren 60 en 70. Destijds onderging Leiden een cruciale transformatie van fabrieksstad naar kennisstad. De relatie tussen het stadsbestuur en het Universitair bestuur veranderde daardoor ook. De stad wilde meer inzetten op kenniseconomie en zette deze plannen ook door. Hierdoor verkreeg de Universiteit een stevige positie in de stad. Centraal in deze verandering stonden de discussies en plannen rondom de bouw van het Witte Singelcomplex. In dit onderzoek staat de invloed van deze ontwikkelingen op de verhoudingen tussen beide bestuursorganen centraal. Door middel van dit onderzoek wil ik voor het eerst licht laten schijnen op de dynamiek tussen de Universiteit en de stad in deze periode. De relatie tussen stad en Universiteit is namelijk in de historiografie een zeer onderbelicht thema. De volgende hoofdvraag wordt in dit onderzoek beantwoord: “Hoe werden de verhoudingen tussen het stadsbestuur van Leiden en het Universitair bestuur

---

¹ 2024.

² Anoushka Kloosterman, ‘Sloop Doelencomplex gaat niet door, plan Humanities Campus geschrapt’, *Mare* (16-09-2021).

³ Tim Verlaan, *De Ruimtemakers, projectontwikkelaars en de Nederlandse Binnenstad 1950-1980* 21-45.

beïnvloed door de discussies en plannen rondom de bouw van het Witte Singelcomplex in de jaren 60 en 70?”

Over de relatie tussen de Universiteit en het stadsbestuur is vooral veel geschreven in de lokale en nationale pers. Er zijn diverse artikelen te vinden over de groei van de Universiteit en de debatten hierover in de gemeenteraad, maar ook in het maatschappelijke domein. Echter, academische onderzoeken blijven nog veelal aan de oppervlakte of gaan helemaal niet in op de complexe relatie. Universitair historicus Willem Otterspeer weidt een hoofdstuk aan de infrastructuur van de Universiteit in zijn boek *Het bolwerk van de vrijheid: De Leidse Universiteit in heden en verleden*. In dit hoofdstuk bespreekt Otterspeer de bouw van de nieuwe campussen, maar blijft hij erg aan de oppervlakte over de relatie met het stadsbestuur.⁴ In de bundel *de Universitaire campus* van Ab Flipse en Abel Streefland schrijft Esther Gramsbergen een hoofdstuk over ‘Universiteit en stadsontwikkeling tussen 1945 en 1975’. In dit hoofdstuk wordt ook stilgestaan bij de ontwikkelingen in Leiden. Hier passeren de bouwambities van de Universiteit ook de revue, maar ook Gramsbergen gaat weinig tot niet in op de relatie met de lokale gemeenschap.⁵ Het boek *de glazen toren*, geschreven door Pieter Slaman biedt een interessant overzicht over de Universitaire geschiedenis van de Leidse academie van de afgelopen 50 jaar. Over de relatie tussen stadsbestuur en college van bestuur schrijft Slaman sporadisch. In het specifieke hoofdstuk "Bouwen" biedt Slaman een kort overzicht van de stadsontwikkeling van de Universiteit gedurende de jaren 60 en 70 en belicht hij de rol die de plannen voor de nieuwbouw aan de Witte Singel speelden. Hierover schrijft hij: “In de Leeuwenhoek kregen Universiteit, gemeente en rijk ruzie over het middendeel van het geplande gebied tussen de Wassenaarseweg en Plesmanlaan. De gemeente wilde het land ook gebruiken om er haar nijpende woningtekort op te vangen.”⁶ En verder: “De Universiteit moest een deel van de grond desondanks opgeven om medewerking van de gemeente te krijgen voor haar plannen voor de letterenfaculteit op het Doelenterrein. De noden van stad en Universiteit zaten elkaar in het krappe Leiden flink in de weg.”⁷ De uitspraken in dit hoofdstuk roepen veel vragen op over de politieke en economische belangen die een rol speelden bij deze stadsuitbreidingsprojecten. Slaman belicht de machtsverhoudingen tussen het stadsbestuur en het Universitair bestuur beperkt en werpt vragen op over de gevolgen van de plannen voor de

---

⁴ Willem Otterspeer, *Het bolwerk van de vrijheid: De Leidse Universiteit in heden en verleden* (Leiden 2008) 233-239.

⁵ Esther Gramsbergen, ‘Universiteit en stadsontwikkeling tussen 1945 en 1975’, in: Ab Flipse en Abel Streefland, *De universitaire campus: Ruimtelijke transformaties van de Nederlandse universiteiten sedert 1945* (2020) 33-38.

⁶ Pieter Slaman, *De glazen toren, de Leidse Universiteit 1970-2020* (Amsterdam 2021) 164.

⁷ Slaman, *De glazen toren* (2021) 164.

stad Leiden als geheel. Enige vorm van diepgravend onderzoek naar de soms vertekende verhoudingen tussen stad en Universiteit wordt gedaan in *Universitair Weekblad Mare*. In een door het Leids Mediafonds gesponsorde serie over het Bio Science Park zet Frank Steenkamp helder uiteen wie de spelers waren en wat hen dwars zat. “Als de Universiteit hier mocht bouwen, was dat een ‘groot offer van de Leidse woningzoekenden’, schreef PvdA-raadslid Cees Waal in 1971. Want voor woningbouw moest Leiden uitwijken naar duurdere, verder afgelegen locaties. De Universiteit moest dus gewoon de volle mep betalen, was de gedachte.”⁸ Hoewel dit artikel al gedetailleerder is rondom personen en verhoudingen dan de teksten in de voorgaande boeken, is het geen academisch onderzoek naar bestuurlijke verhoudingen tussen stad en Universiteit. De ruimte die een Universiteit claimt in een binnenstad en de daaropvolgende stedelijke dynamiek van omwonenden ten opzichte van uitbreiding is nooit academisch in beeld geweest. Daarnaast valt op dat de Universitaire geschiedschrijving vaak volledig vanuit het perspectief van de Universiteit zelf wordt geschreven. Het gebrek aan de stedelijke context vanuit een ander perspectief dan de Universiteit zelf is een omissie in de Universitaire geschiedschrijving. De geschiedenis van de Universiteit in Leiden is mijns inziens slechts te begrijpen in de context stad en omgeving. Het genoemde artikel en de voorgaande onderzoeken bieden dus een waardevolle basis voor een dieper onderzoek naar de verhoudingen tussen beide bestuursorganen en hun reacties op de nieuwe stadsontwikkeling van de Universiteit.

Dit onderzoek beoogt de historische context te analyseren en de verschillende perspectieven en belangen van het stadsbestuur en het Universitair bestuur in kaart te brengen, door gebruik te maken van het bestaande onderzoek en nieuw aangeboorde bronnen. Het eerdergenoemde onderzoek van Verlaan legt de basis voor dit onderzoek. Verlaan schetst de periode waarin dit onderzoek zich afspeelt als een periode van stedelijke vernieuwing en weerstand van binnenstadbewoners tegen massaliteit van de moderne verstedelijking. Verlaan richt zich enkel op Utrecht, Den Haag en Amsterdam en blijft ook weg bij de rol van een Universiteit in een binnenstad. Dat terwijl in alle Nederlandse steden de Universiteiten flink uitbreidden in deze periode. De problematiek die gepaard gaat met grote groei van Universiteiten in binnensteden is daarmee een nooit eerder onderzochte historische trend in de (bouw)geschiedenis. Daardoor is dit onderzoek een toevoeging aan en een verdieping van het werk van Verlaan. De onderzoeken van Otterspeer en Slaman geven daarnaast een goede indicatie van de historische context van de Universiteit Leiden in de periode waarop dit

---

⁸ Frank Steenkamp, ‘Een loopgravenoorlog om een lege polder’, *Mare* (21-11-2019).

onderzoek zich concentreert. Maar omdat er weinig concreet onderzoek is gedaan door de Universitaire historici naar de verhoudingen tussen stad en Universiteit, relevante actoren en beleidsstukken heeft dit onderzoek een bredere blik. Daarom wordt gebruik gemaakt van de jaarverslagen van de Universiteit uit deze periode, de publicaties van het College van Bestuur in Universitair weekblad *Acta et Agenda* en de verslagen van de gemeenteraadsvergaderingen. In dit onderzoek zijn de notulen van de CvB-vergaderingen niet meegenomen omdat deze helaas slecht te raadplegen waren. Maar, met de beschikbare primaire bronnen lukt het alsnog om een bredere inkijk dan eerder is gepubliceerd te geven in de relaties tussen de Universiteit en het stadsbestuur. Naast de secundaire overzichtsweken en de primaire bronnen worden aanvullende bronnen zoals krantenartikelen en publicaties uit deze tijd onderzocht. Deze fungeren als diepere context bij de relevante actoren en de maatschappelijke druk van het debat. Op deze wijze moet dit onderzoek een diepgaand inzicht geven in de complexe dynamiek tussen de beide bestuursorganen en de impact van de besluitvorming rondom deze stadsuitbreidingsprojecten in de jaren 60 en 70. Omdat er vrijwel geen academisch onderzoek is gedaan naar deze verhouding, is dit onderzoek een nodige aanvulling op de bestaande academische literatuur binnen de stedenbouwgeschiedenis en Universitaire geschiedenis van de Universiteit Leiden.

Om de hoofdvraag: “Hoe werden de verhoudingen tussen het stadsbestuur van Leiden en het Universitair bestuur beïnvloed door de discussies en plannen rondom de bouw van het Witte Singelcomplex in de jaren 60 en 70?” te beantwoorden wordt het onderzoek opgedeeld in drie hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk richt zich op de periode 1960 tot 1969. In deze periode ontstond de vraag om een nieuwe faculteit voor Letteren en een vernieuwde Universiteitsbibliotheek. Het eerste plan omvatte een opmerkelijke 125-meter hoge toren aan de Witte Singel, dat werd goedgekeurd door de gemeenteraad in 1968.⁹ De deelvraag: “Op welke wijze kwam het plan voor de Universitaire nieuwbouw aan de Witte Singel in de periode 1960-1969 tot stand?” staat in dit hoofdstuk centraal. De grote afstand tussen de Universiteit en stad in bestuurlijke zin wordt uitdiept. Middels een geïntegreerde analyse van de aanloop naar het eerste ontwerp van het Witte Singel-complex wordt de complexe dynamiek tussen het stadsbestuur van Leiden, de nationale overheid, het Universitair bestuur en de academische gemeenschap in de jaren 60 belicht.

Het plan voor de 125-meter hoge toren kwam niet tot uitvoering, mede vanwege de verstoorde relatie met Minister voor Wetenschapsbeleid Mauk de Brauw. Minister de Brauw

---

⁹ Moerman, I.W.L, ‘Het bedrijf onder dak’ in: Breimer e.a., *Het academisch bedrijf* 36-37.

voerde in 1971 namelijk een algehele stop op de bouw van Universitaire gebouwen in, wat de Leidse Universiteit, die net de bouw van het Witte Singel-complex wilde starten, miljoenen kostte.¹⁰ Daarnaast groeide de verdeeldheid binnen de academische en stedelijke gemeenschap over de nieuwbouwplannen. Binnen de Universitaire gemeenschap en in de stad ontstond veel discussie over de plannen. De onderlinge relatie tussen de twee besturen verzuurde omdat er weinig contact en duidelijkheid was. Het tweede hoofdstuk onderzoekt de periode 1970 tot 1973, waarbij de deelvraag: “Op welke wijze droegen de relevante actoren (Universiteit, gemeente en Rijk) bij aan de verzuring van de relatie onderling met betrekking tot het Witte-Singelproject?” centraal staat.

In het derde hoofdstuk, dat de periode tot en met 1975 onderzoekt, staat toenadering centraal. Er moest een alternatief plan komen aan de Witte Singel en dat vereiste samenwerking tussen Universiteitsbestuur en stadsbestuur. Een interbestuurlijke werkgroep met verschillende vertegenwoordigers van de besturen moest samen op zoek naar een alternatief. De deelvraag: Op welke wijze verliep de planvorming die tot een alternatief plan aan de Witte Singel leidde? wordt hier beantwoord.

In de conclusie worden de onderzochte feiten samengebracht en wordt getracht antwoord te geven op de hoofdvraag. Met dit onderzoek wordt een omissie in het academisch veld van de Universitaire geschiedenis gedicht. De relatie tussen stad en Universiteit in Leiden blijft een relevant onderwerp, ook gezien het 450-jarig jubileum van de Universiteit in 2025 en de geplande voltooiing van de bouw van de nieuwe Campus in 2030.

---

¹⁰ ‘Bouwstop kost Leiden 10,5 miljoen’, *De Volkskrant* (11 september 1971) 9.

Hoofdstuk 1: De toren van Piet Zanstra (1960-1969)

“De touwtrekkerij tussen Universiteit en gemeente is eigenlijk té beschamend.” schreef K. Wiekart, architectuurjournalist in NRC-handelsblad in december 1970.¹¹ Hij doelde op de druk die de Universiteit had uitgevoerd op het gemeentebestuur om het plan voor de 125-meter hoge toren aan de Witte Singel erdoor te krijgen. De gemeente zou volgens Wiekart helemaal geen trek hebben in het megabouwplan. Het betrof het plan van architectenbureau Zanstra, Gmelig Meyling en De Clerq Zubli uit 1968 waarbij een deel van de Trekvliet zou worden gedempt ten behoeve van het nieuwe faculteitsgebouw voor de Letteren en een nieuwe Universitaire bibliotheek.¹² In dit hoofdstuk staat de totstandkoming van dit plan centraal. Daarbij worden de verschillende belangen en reacties uitgelicht. De deelvraag ‘Op welke wijze kwam het plan voor de Universitaire nieuwbouw aan de Witte Singel in de periode 1960-1969 tot stand?’ staat centraal. Om tot beantwoording van deze vraag te komen worden de handelingen van de gemeenteraad onderzocht, evenals diverse periodieken uit deze tijd.

Historische context

De jaren 60 worden door diverse historici gekenmerkt als de tijd van wederopbouw en ongekende mogelijkheden. Tim Verlaan beschrijft dit proces uitgebreid in zijn boek *De Ruimtemakers*. Dankzij de toename van de economie, het stijgen van de lonen en het gemak waarmee geld geleend kon worden vond de modernisering van Nederland zijn grond. Daarnaast groeide de bevolking sterk en ontstond er een grote wens tot luxer wonen. Dit alles resulteerde in grote veranderingen in Nederlandse steden. Binnensteden werden volgebouwd met moderne (kantoor)gebouwen en wonen deed men vaker buiten de binnenstad.¹³ Deze ontwikkelingen zijn ook te zien in Leiden. Na de Tweede Wereldoorlog kende de stad een fors woningtekort. Eind jaren 40 kende Leiden een woningtekort van 17,2 procent van het totaal aantal woningen.¹⁴ Dit betekende dat de stad fors moest uitbreiden. In de jaren die volgden breidde Leiden haar woningbouw uit met duizenden woningen in Zuidwest, de Mors en Noorderkwartier. De stad groeide en het bouwtempo lag hoog. Ook de Universiteit groeide met de stad mee. De instroom van studenten groeide aanzienlijk en de faciliteiten van de Universiteit moesten zich hierop aanpassen.¹⁵ Bij de Universiteit stonden in 1945 nog ongeveer 2800 studenten ingeschreven.

---

¹¹ K. Wiekart ‘Leiden is weer in last’, *NRC Handelsblad* (4-12-1970) 21.

¹² Zie voor illustraties van het plan figuur 1 en 2, met beeltenissen uit het artikel van Wiekart.

¹³ Verlaan, *De Ruimtemakers*, 21-26.

¹⁴ R.C.J. van Maanen en C.J.D. Waal. ‘De stedelijke ruimte’ in: H. Blom, *Leiden, de geschiedenis van een Hollandse stad, deel 4, Leiden vanaf 1896* (Leiden, 2004) 29.

¹⁵ Slaman, *De glazen toren* (2021) 101-102.

Dit aantal groeide in 1960 naar 5300.¹⁶ Mede hierdoor groeide ook de vraag naar studentenhuisvesting en zo werd de eerste studentenflat aan de Klikspanweg – de ‘sterflat’ – gebouwd en in 1959 opgeleverd. Ook de faciliteiten van de Universiteit stonden onder druk. De naoorlogse Universiteit was verspreid over diverse historische panden in de binnenstad, veelal verouderd. Daartoe besloot het College van Bestuur van de Universiteit dat er een nieuw plan moest komen voor de huisvesting van de Universiteit in de binnenstad, en met name de faculteit Letteren. De behoefte hiertoe ontstond eind jaren 50 en de Universiteit begon aan de plannenmakerij voor een ontwerp. De verspreiding van verschillende gebouwen door de gehele binnenstad moest ophouden te bestaan en er moest een centraal onderwijsgebouw komen. Ook de verouderde bibliotheek behoefde een nieuw gebouw. Deze nieuwbouw, waar duizenden studenten en medewerkers moesten kunnen werken en studeren, moest op de plek van het oude Diaconessenziekenhuis komen, tussen de Trekvliet en de Witte Singel in.

Het Diaconessenziekenhuis was sterk verouderd en verhuisde in januari 1964 naar de nieuwbouw in de Leidse Hout. Daarmee kwam het oude gebouw aan de Witte Singel leeg te staan.¹⁷ De grond werd daartoe aangekocht door het Rijk ten behoeve van de facultaire nieuwbouw. In 1960 sprak de Universiteit officieel haar wens uit om de A(lfa)-faculteiten te gaan huisvesten op het terrein tussen de Trekvliet en de Witte Singel. Het Diaconessenhuis zou ten behoeve van dit plan gesloopt moeten worden.¹⁸ Op 24 juli 1962 werd het schetsplan gepresenteerd. Het zou een grootschalige en ingrijpende verandering van de binnenstad worden, passend in de historische trend die Verlaan beschrijft in zijn boek. Er moesten een ziekenhuis en een woonblok wijken en daarnaast moest de Trekvliet gedempt worden ten behoeve van de bouw van een nieuwe bibliotheek.¹⁹

De aanloop naar het plan van Zanstra – 1962

Op 30 juli 1962 stemde de gemeenteraad van Leiden in met een schetsplan voor het stedenbouwkundig ontwerp voor het Witte Singel-Doelencomplex. De raad gaf de wethouders de bevoegdheid om samen met het College van Curatoren (het College van Bestuur van de

---

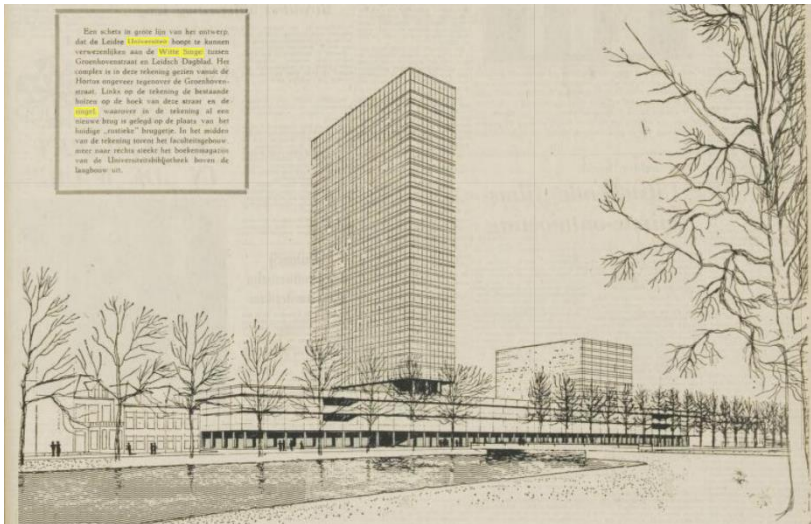
¹⁶ Willem Otterspeer, ‘De Universiteit’, in: H. Blom, *Leiden, de geschiedenis van een Hollandse stad, deel 4, Leiden vanaf 1896* (Leiden, 2004) 198.

¹⁷ ‘Nieuw Diaconessenhuis volgende maand in gebruik’, *Nieuwe Leidse Courant* 44 (Zaterdag 21 december 1963) 3.

¹⁸ ‘Leidse Universiteit wil uitbreiden tussen singel Rijn- en Schiekanaal’, *Leidsch Dagblad* 5:30230 (Vrijdag 16 december 1960).

¹⁹ ‘Gemeente en Universiteit komen tot overeenstemming over uitbreidingsplan in de oude binnenstad van Leiden’, *De Leidse Courant* 52:15685 (Dinsdag 24 juli 1962) 2.

Universiteit) een verder plan te ontwikkelen.²⁰ De Universiteit nam voor het uitwerken van dit plan architect Piet Zanstra in de arm. Hij mocht het eerste ontwerp voor de nieuwbouw presenteren. Voor dit plan was het noodzakelijk om de woningen op de Witte Singel te onteigenen. Terwijl Zanstra aan zijn plan werkte, diende de Universiteit een vergunning in voor

Figuur 1, allereerste schetsplan van Zanstra voor de nieuwe A-faculteiten aan de Witte Singel.

de onteigening van de woningen aan de Witte Singel. Dat ging uiteraard niet zonder slag of stoot. Een plan voor academische nieuwbouw moet namelijk worden goedgekeurd door de minister en dus door de Tweede Kamer. Maar, de Universiteit had het verzoek tot onteigening gedaan nog voor er een definitief plan

voor de bouw van de nieuwe faculteiten voorlag. De vaste Kamercommissie voor Onderwijs, Kunst en Wetenschap wees daarom het verzoek van de Universiteit af.²¹ Het was “nog te vroeg”.²² Ook de gemeenteraad was ontsteld. Het slopen van “goede huizen” nog voor er een definitief plan lag was niet aan de orde.²³

Zanstra presenteert zijn ontwerp in december 1965. Het ontwerp is wereldschokkend. “Hoger dan de Dom – Hoger dan de Euromast” kopt het Leidsch Dagblad.²⁴ Het plan moest Leiden een “silhouet” geven. De hoge bevolkingsdichtheid van Leiden wordt aangehaald met het argument “omhoog knellen de grenzen niet.”²⁵ In een redactioneel, twee pagina’s tellend commentaar roemt het Leidsch Dagblad het ontwerp van Zanstra. Een volledige paragraaf wordt gewijd aan de versterking van het historisch karakter:

²⁰ No. 112, Bouwplan Witte Singel voor de Universiteit, *Ingekomen stukken gemeenteraad Leiden 1968* (9 april 1968).

²¹ ‘Ook Kamercommissie vindt: Niet “zo maar even” onteigenen aan de Witte Singel te Leiden’, *De Leidse Courant* (donderdag 12 september 1963) 5.

²² Idem, 5.

²³ Idem, 5.

²⁴ ‘Torengedouw (tegen 120 meter) voor Leidse Universiteit?’ *Leidsch Dagblad* (Zaterdag 18 december 1965) 4.

²⁵ Idem, 4.

“Maar hetgeen verder naar buiten gebouwd wordt, kan met geen mogelijkheid storend werken op de sfeer van de binnenstad eenvoudigweg omdat men het niet kan zien: er is geen visueel contact mogelijk behalve van buiten de stad uit, in het (nu beslist lelijke) silhouet van in dezelfde schaal, de stad waarin de cultuurhistorische monumenten verdrinken in een zee der Industriële monstrositeiten.”²⁶

De redactie van het Leidsch Dagblad nam het verhaal van Zanstra en de Universiteit direct over. Het hele stuk leest als een PR-stuk voor de bouw van deze toren. Het gebouw wordt geprezen om haar unieke stijl, haar toevoeging aan de Leidse skyline en als een accent op de stadsgeschiedenis. Het artikel sluit af: “Voortvarend werk maakt het dus zeer wel mogelijk, dat de Leidse Universiteit het vierde eeuwfeest in 1975 kan vieren met een dankbare blik naar dit sprekend accent op haar werk. Een dankbaarheid die ongetwijfeld ook door Leiden gedeeld zal worden.”²⁷ De vraag is alleen: werd die dankbaarheid daadwerkelijk gevoeld door de Leidse inwoners en haar vertegenwoordigers?

Verzet tegen de toren van Zanstra – 1968

In de jaren nadat de Universiteit kenbaar had gemaakt dat zij van plan was deze toren te bouwen op het Witte Singel-terrein, ontstond er een breed debat in zowel de academische gelederen, als tussen de inwoners van de stad over de nut en noodzaak van de toren. Mei 1968 kenmerkt zich als het hoogtepunt van het debat.

Op 1 mei wordt het debat in de krant afgetrapt met een ingezonden stuk van architect J.J Barendse uit Haarlem. Hij schrijft dat zijns inziens Zanstra en de voorstanders van dit plan

²⁶ 'Torengedouw (tegen 120 meter) voor Leidse Universiteit?' *Leidsch Dagblad* (Zaterdag 18 december 1965) 5.

²⁷ Idem, 5.

aan “ooghoogtekoorts” leiden. “Vergeten is, naar mijn bescheiden mening, een doorsnede van de binnenstad Leiden te maken, het project in te passen en dán pas te besluiten welke hoogte verantwoord is.”²⁸ Hij bepleit dat de toren te dicht op de historische binnenstad staat en de hoogte ervan niet proportioneel is naar het verloop van het silhouet van de stad. Om zijn pleidooi kracht bij te zetten, heeft hij bij zijn artikel zelf een dwarsdoorsnede van de historische binnenstad gevoegd (zie afbeelding). Hiermee tracht hij de lezer te overtuigen van de buitenproportionele hoogte van de toren van Zanstra. Hij sluit zijn betoog af met een oproep aan de gemeenteraad: “Tenslotte nog een detailopmerking: wie “precies” wil weten waar hij met 120 meter aan toe is: hij begeve zich naar de Oosterkerkstraat (Zijlsingel) en ziet dan de Meelfabrieksilo’s welke (volgens de hoofdportier) 40 meter [hoog zijn]. Zet dus drie van deze massa’s op elkaar en ga dan welgemoed (of niet) naar huis of straks ter raadsvergadering.”²⁹ Een duidelijk advies van deze architect. Een tegen reactie van een inwoner van Leiden genaamd H. Kükler is er direct naast geplaatst. Deze inwoner schrijft dat Leiden de laatste jaren flinke veranderingen heeft doorgevoerd die ook afbraak doen aan het stadsgezicht. Hij noemt de Garenmarkt, doorbraak Hogewoerd-Levendaal, de gedempte Langegracht en de buurt achter de Herengracht. “Het nieuwe gebouw van de Universiteit is modern, maar wordt gebouwd op een plaats, waar het geen afbreuk doet aan het beeld van de oude stad” is zijn devies.³⁰

Er waren duidelijk twee groepen die zeer vocaal hun punt probeerden te maken, waarbij het verzet tegen de toren de overhand krijgt in de krant. Een dag na plaatsing van bovengenoemde artikelen sturen drie bewoners van Leiden een stuk naar de krant, waarmee ze het verzet formaliseren. Mevrouw F. Böttcher en de heren R. Oomes en B. Oosterman, allen woonachtig op het Rapenburg en de Kanaalweg, richten op 2 mei de protest-postbus “Wolkenkrabber Witte Singel” op. Leidsch Dagblad schrijft hierover dat er “de laatste tijd een

stortvloed losgebroken [is] van ingezonden stukken, advertenties en acties tegen de plannen van de Leidse Universiteit.”³¹ Ook dit georganiseerde protest haalt de argumenten over de hoogte aan die eerder door de architect zijn genoemd. Om hun

²⁸ J.J Barendse, ‘Universiteitstoren (120m) aan Witte Singel niet verantwoord’, *Leidsch Dagblad* (Woensdag 1 mei 1968) 13.

²⁹ Idem, 13.

³⁰ H. Kükler, ‘Universiteitstoren (120m) aan Witte Singel niet verantwoord’, *Leidsch Dagblad* (woensdag 1 mei 1968) 13.

³¹ ‘Adres aan Raad tegen torenbouw aan Singel’, *Leidsch Dagblad* (donderdag 2 mei 1968) 15.

protest kracht bij te zetten sturen zij “een serie fotomontages”³² mee naar de krant en gemeenteraad om te demonstreren wat voor een indruk de toren zou geven in het straatbeeld. Zij bieden ook een alternatief aan de gemeenteraad: zorg ervoor dat het bouwterrein groter wordt door het Doelenterrein aan de kant van de binnenstad te betrekken in de bouwplannen, zodat het bouwvolume in de breedte kan worden uitgezet in plaats van in de hoogte.³³ Met dit alternatief hopen ze dat de gemeenteraad de toren tegen zal houden.

De leden van de gemeenteraad hielden de protesten nauw in de gaten. Eén partij mengde zich zelfs in het debat, nog voor dat het de raadszaal bereikte. Op maandag 20 mei kondigt de KVP aan dat zij op vrijdag 24 mei 1968 een bijeenkomst in restaurant de Burcht organiseert waarbij de Universiteit, de bovengenoemde inwoners en de woordvoerders van het college van Burgemeester en Wethouders met elkaar in discussie kunnen over het plan van Zanstra. De bijeenkomst was vrij toegankelijk voor iedereen. Namens de Universiteit was de heer H. Antvelink (hoofd bouwzaken van de Universiteit) aanwezig en namens het college van B&W nam planoloog K. P. Post het woord.³⁴ De dagen tussen 20 en 24 mei zijn hectisch. Op woensdag 22 mei verschijnen er twee zogenaamde preadviezen voor de gemeenteraadsleden. Eén van de zijde van de bewoners en één van de zijde van de Universiteit. De bezwaren van de bewoners zijn meer dan helder. De Universiteit stelt dat zij de ruimte gewoon echt nodig heeft. Zij meldt dat er in het jaar 2000 ongeveer 9000 studenten zullen studeren aan de alfafaculteiten, tegenover 6000 in de bètafaculteiten. Bovendien moet de bibliotheek flink uitbreiden. De Universiteit stelt daarnaast dat door de demping van de Trekvliet de zorgen voor verkeerstechnische problematiek niet opgaan.³⁵ Dit ontlokt een reactie van een promovendus van de Universiteit, Dr. F. P. Muller. Hij ontleedt de argumenten van de Universiteit. Over de plaats van de bouw schrijft hij “Het enige argument dat ik ooit heb vernomen, voor de noodzakelijkheid dat het gebouw aan de Witte Singel komen moet, was dat

Figuur 2, ingezonden brief op 20 mei 1968 waarin op ludieke wijze de draak wordt gestoken met het argument van de Universiteit dat zij vertrekken naar een andere stad als zij niet de ruimte in de Leidse binnenstad krijgen.

³² 'Drie Leidenaars richten zich tot gemeenteraad', *Nieuwe Leidsche Courant* (donderdag 2 mei 1968) 3.

³³ 'Adres aan Raad tegen torenbouw aan Singel', *Leidsch Dagblad* (donderdag 2 mei 1968) 15.

³⁴ 'Burgerij-avond over Universiteitstoren', *Leidsch Dagblad* (maandag 20 mei 1968) 3.

³⁵ 'Wel of niet torenbouw aan de Witte Singel? Twee preadviezen', *Leidsch Dagblad* (woensdag 22 mei 1968) 3.

de A-faculteiten nabij de Academie moesten blijven. Niet om praktische redenen, maar uit een soort van gehechtheid. Er is hier dus sprake van een fixatie.”³⁶ In de dagen naar aanloop van de KVP-informatieavond domineert dit thema het lokale nieuws. De argumenten voor en tegen zijn niet aan te slepen.

Het Leidsch Dagblad geeft ruim baan aan de kritische geluiden rondom de toren, maar bekent ook kleur. In een artikel van 24 mei 1968 valt het standpunt van de redactie op te maken. Een lezer laat zich kritisch uit over de toren, waaronder een redactioneel stuk wordt geplaatst. De redactie schrijft: “Wij zijn ten slotte van mening, dat dit plan nog het minst geweld doet aan de omringende bebouwing. Immers, het alternatief zou zijn een hoog (35 meter) en lang (200 meter) gebouw, een massief blok, dat de stad aan deze kant méér zou afsluiten dan de wallen en poorten vroeger deden.”³⁷ Daarnaast deelt de redactie de mening van de gemeente dat de functie van de Universiteit in de binnenstad dusdanig van belang is dat de belangrijkste onderdelen van de Universiteit “in de binnenstad gevestigd moeten blijven.”³⁸ Met dit in het achterhoofd dienen de artikelen van Leidsch Dagblad gelezen te worden.

Op vrijdag 24 mei is het zover. Zo’n 130 bewoners, ambtenaren en medewerkers van de Universiteit ontmoeten elkaar in restaurant de Burcht. Er ontstaat een verhit debat over de toren. Architect Zanstra liet weten verhinderd te zijn waardoor hij zelf zijn plan niet kon verdedigen. Veel nieuwe argumenten worden er niet genoemd. De Universiteit noemt het ruimtelijke en capaciteitsargument, de bewoners zijn vooral bezorgd over het silhouet van de stad en de aanblik vanuit de historische binnenstad. Wel wordt duidelijk dat het College van B&W pal achter de plannen van de Universiteit staat. Bij monde van een ingenieur in dienst van de gemeente: “Hoe ziet het silhouet van de stad er nu uit? Een smerige meelfabriek, smerige gashouders en geen hoge torens.”³⁹ De toon was gezet. De Universiteit, bij monde van de heer Antvelink, dreigde met vertrek uit de stad als de gemeenteraad niet akkoord zou gaan met het plan. Uitbreiding op het Doelenterrein waardoor de bouw lager zou kunnen uitvallen was geen optie volgens Universiteit en gemeente.⁴⁰ Een groot deel van de gemeenteraadsleden van alle fracties was aanwezig en hoorde toe. Uiteindelijk lag de beslissing bij hen.

---

³⁶ ‘Universiteitstoren buiten de stad!’, *Leidsch Dagblad* (woensdag 22 mei 1968) 3.

³⁷ ‘Naschrift van de redactie’, *Leidsch Dagblad* (vrijdag 24 mei 1968) 3.

³⁸ Idem, 3.

³⁹ ‘Universiteit uit Leiden weg bij verwerping torenplan?’, *Leidse Courant* (zaterdag 25 mei 1968) 6.

⁴⁰ ‘Debat over de torenbouw voor de Universiteit bracht weinig nieuws’, *Leidsch Dagblad* (zaterdag 25 mei 1968) 3.

Het debat in de gemeenteraad over de toren van Zanstra – 1968

Figuur 3, Maquette en illustratie van het eerste plan van Zanstra voor het nieuwe faculteitsgebouw uit 1968.

Het debat over het goedkeuren van het stedenbouwkundig plan vindt plaats op 1 juli 1968. In de eerste termijn heeft de KVP bij monde van de heer Lijten ernstige bezwaren tegen de plannen aan de Witte Singel. De toren zou de historische binnenstad ontsieren, de kosten zouden onduidelijk zijn en de verkeersdruk niet te overzien. De KVP kon niet instemmen met het voorstel. De heer Lijten (Namens de KVP): “...dat het belang van de Leidse Universiteit het belang van de stad Leiden is. De Voorzitter kan gerust zijn; sprekers fractie slaat de betekenis van de Leidse Universiteit voor de stad Leiden bijzonder hoog aan. Zij meent echter, dat hierbij andere belangen, die voor Leiden van even grote orde zijn, niet uit het oog moeten worden verloren. Leiden is meer dan een Universiteitsstad. Leiden is een centrum van handel en nijverheid. Leiden is tevens een stad, die rijk is aan monumenten, waaraan zich de historie van eeuwen laat aflezen.”⁴¹ Bijzonder is, dat de VVD hier verdeeld is. De heer Duyverman spreekt tijdens de vergadering niet namens zijn fractie en is bijzonder kritisch op het plan. Duyverman vindt dat de steun die de welstandscommissie voor het plan heeft uitgesproken “schamel” is, en de detailplanning noemt hij lacuneus.⁴² Namens de rest van de VVD spreekt de heer Zitman, die juist wél enthousiast is over de hoge toren. Hij vergelijkt de toren met de bouw van de Eiffeltoren “waartegen vroeger bijzonder veel bezwaar is gemaakt.”⁴³ De VVD stemt in. Namens de PSP spreekt de heer Amptmeijer. Hij richt zich vooral op het kolossale aspect van het gebouw. Het gebouw moet 4000 mensen huisvesten. Hij grapt: “Of het college van plan is de huizenrij aan het Noordeinde te slopen om daar een zesbaanse weg aan te leggen.”⁴⁴ De PSP kan tevens niet instemmen met het plan. De PvdA – de grootste partij in de gemeenteraad destijds – spreekt bij monde van de heer van Aken. Hij roemt het plan en spreekt uit dat zij die zich in de samenleving hebben uitgesproken tegen het plan, niet de meerderheid betreft.⁴⁵ De fractie ‘de Noodraad’ bij monde van de Heer Nijssen gaat in op het argument van het college van bestuur van de Universiteit dat

⁴¹ Vergadering op maandag 1 juli 1968, *Handelingen van de gemeenteraad van Leiden* (1968) 271.

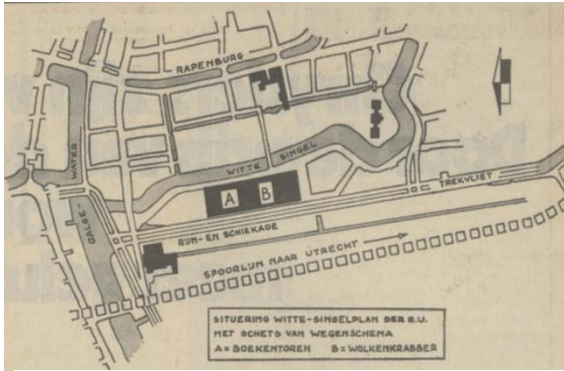
⁴² Idem, 283.

⁴³ Idem, 283.

⁴⁴ Idem, 286.

⁴⁵ Idem, 289.

Figuur 4, Plattegrond van het plan uit 1968.

het gebouw in de binnenstad geplaatst moet worden omdat het op loopafstand voor studenten moet zijn. Hij noemt dat scholen en sportvelden vrijwel altijd buiten het centrum geplaatst worden. “Wanneer men deze redenering blijft aanhouden, zal men, als dat wordt gevraagd, UVS misschien een veld op de Kaasmarkt moeten geven, omdat die ook zo prettig centraal ligt.”⁴⁶

De fractie van de CPN is bij monde van mevrouw van der Blom voor het plan. Het was een dusdanig omvangrijk voorstel dat vanuit het college wethouders Piena, Harmsen, Den Haan en de burgemeester zelf reageren. Zij gaan allen in op de verschillende bezwaren en proberen deze te weerleggen. Tijdens de Stemming wordt duidelijk wat de verhoudingen zijn: het voorstel wordt met 19 tegen 12 stemmen aangenomen. PvdA, Protestants-Christelijke lijst (met uitzonder van 1 lid), VVD (met uitzondering van 1 lid) stemmen in met het voorstel. Tegen stemmen KVP, PSP, mevrouw Geelkerken (PCL) en de heer Duyverman (VVD). Met deze stemming kon het plan voortgang maken.

Conclusie 1960-1969

In dit hoofdstuk stond de deelvraag ‘Op welke wijze kwam het plan voor de Universitaire nieuwbouw aan de Witte Singel in de periode 1960-1969 tot stand?’ centraal. Met veel protest, maar ook veel steun vanuit de stad, ging de gemeenteraad uiteindelijk akkoord met de plannen van de Universiteit. Onderliggend speelt de verhouding tussen de stad en de Universiteit. De duiding van deze relatie is terug te brengen tot de ingezonden brief van een bewoner op 13 november 1969, getiteld: “De Universiteit: een staat in een stad.”⁴⁷ De auteur beschrijft een gevoel van afstand en gebrek aan integratie tussen de twee entiteiten, waarbij de Universiteit wordt beschouwd als een 'Staat in de Stad', een aparte entiteit die niet volledig verbonden is met de lokale gemeenschap. De auteur bekritiseert het gebrek aan betrokkenheid van de universitaire gemeenschap bij de lokale problemen en het gebrek aan integratie tussen de Universiteit en de gemeente. Hij stelt dat studenten de lokale krant niet eens lezen en zich weinig betrokken voelen bij hun stad. Daarnaast stelt hij dat de Universiteit profiteert van de stad, maar weinig teruggeeft in termen van betrokkenheid bij lokale kwesties. “Of het nu gaat om studenten of hoogleraren; zij voelen zich niet in de eerste plaats Leidenaar. Hun

⁴⁶ Idem, 292.

⁴⁷ ‘Universiteit: een staat in de stad’, *Leidsch Dagblad* (13 november 1969) 3.

belangstelling is in de eerste plaats op de Universiteit gericht.”⁴⁸ Het Witte Singelplan wordt aangehaald als het grootste voorbeeld van dit gebrek aan integratie. “De universitaire gemeenschap profiteert op zijn gemak van de gemeente Leiden.”⁴⁹ De lokale bevolking wordt volledig buiten het plan gehouden. Het artikel suggereert dat er meer moet worden gedaan om de integratie tussen de Universiteit en de gemeente te bevorderen. “De voorlichtingsdienst van de Universiteit houdt ondertussen de armen gekruist voor de borst en is blijkbaar doof voor de protesten die hier ter stede te horen zijn tegen het Universiteitscomplex.”⁵⁰

In de bredere context kan worden gesteld dat het sentiment rond de positie van de Universiteit in Leiden in de periode 1960 tot 1969 gekenmerkt werd door een gevoel van afstand en gebrek aan integratie met de lokale gemeenschap. Er werd behoefte gevoeld aan een versterkte samenwerking en betrokkenheid van de Universiteit bij lokale kwesties. Dit artikel weerspiegelt de grote en groeiende frustratie tussen de academische wereld en de stad, en kan daarmee worden aangemerkt als een zeer goede graadmeter voor de duiding van deze periode.

---

⁴⁸ ‘Universiteit: een staat in de stad’, *Leidsch Dagblad* (13 november 1969) 3.

⁴⁹ *Idem*, 3.

⁵⁰ *Idem*, 3.

Hoofdstuk 2: De omslag (1970-1972)

Het plan had goedkeuring van de gemeenteraad en had dus alle wind mee. Hoewel er veel kritiek was op de Universiteit, leken de bestuurders zich daar niet al te veel van aan te trekken. De toren van Zanstra was verworpen tot een prestigeproject. De Universitaire samenwerking met de gemeente was een centraal verkiezingsthema bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1970. De progressieve partijen PvdA, PSP, CPN en D66 deden gezamenlijk mee aan de verkiezingen onder de noemer “Progressief Akkoord (PAK)”. Zij hadden afgesproken slechts wethouders te leveren als zij een meerderheid haalden. Dat was in 1970 niet het geval, waardoor er voor het eerst in vele jaren geen socialistische wethouder plaats nam in het college.⁵¹ Het college zou voorts bestaan uit KVP, VVD en PCL.⁵² Van deze drie partijen had de KVP zich het sterkst uitgesproken tegen de komst van de nieuwe toren. VVD’er Duyverman neemt in deze coalitie plaats als wethouder onderwijs. PCL’er Kret krijgt de portefeuille stadsontwikkeling. – Een saillant detail: Duyverman had in 1968, tegen zijn fractiestandpunt in, tegen de komst van de toren aan de Witte Singel gestemd. – Met dit nieuwe stadsbestuur werd de basis gelegd voor de nieuwe fase van dit onderzoek. In dit hoofdstuk staat namelijk de vraag centraal: “Op welke wijze droegen de relevante actoren (Universiteit, gemeente en Rijk) bij aan de verzuring van de relatie onderling met betrekking tot het Witte-Singelproject?” Om deze vraag zo correct mogelijk te beantwoorden wordt er stilgestaan bij de ontwikkelingen in de landelijke politiek, de lokale politiek en de manier van handelen van de Universiteit. Om dit bloot te kunnen leggen wordt onder andere gebruik gemaakt van diverse periodieken zoals het Universiteitsblad *Acta et Agenda* en de lokale kranten.

Een nieuwe minister – 1971

Op 6 juli 1971 trad het nieuwe Kabinet Biesheuvel-I aan. Het kabinet, bestaande uit KVP, CHU, ARP, VVD en DS’70, presenteerde op 3 augustus 1971 de regeringsverklaring aan de Tweede Kamer. Deze regeringsverklaring kwam als een klap in het gezicht aan bij de besturen van de Nederlandse Universiteiten. Het kabinet-Biesheuvel was namelijk van plan fors te bezuinigen op het wetenschappelijk onderwijs.⁵³ In het eindverslag van de formateur Piet Steenkamp werd geconcludeerd dat “versobering van het wetenschappelijk onderwijs en wetenschappelijk onderzoek ca. 135 miljoen” ging kosten.⁵⁴ Concreet werd dat bekostigd door het sterk

---

⁵¹ ‘Geen raadsmeerderheid voor het PAK’, *Leidse Courant* (4 juni 1970) 4.

⁵² ‘PvdA niet in het college’, *Nieuwe Leidse Courant* (2 september 1970) 3.

⁵³ Regeerakkoord 1971. [bijlageregeerak71.pdf](#) (parlement.com) 18, 23.

⁵⁴ *Idem*, 25.

terugdringen van “De bouw van meer semipermanente gebouwen voor het onderwijs en de volksgezondheid.”⁵⁵ Verantwoordelijk voor de uitvoering van deze keuze was minister voor wetenschapsbeleid en wetenschappelijk onderwijs Mauk de Brauw (DS’70).

Op 2 augustus van 1971 stuurt de Brauw een brief naar alle Universiteiten waarin hij uitlegt dat de aanbesteding van Universitaire nieuwbouw volledig wordt stopgezet. De brief komt echter pas op 9 augustus aan en veroorzaakt flinke consternatie. In Leiden bestaan al jaren flinke tekorten wat betreft ruimte en waren de plannen voor de binnenstadcampus voor de Alfa-faculteiten al flink gevorderd. Het effect van de bouwstop zou desastreus zijn voor de onderwijskwaliteit, aldus de Universiteit. De geschatte kosten van de bouwstop voor Leiden: 10,5 miljoen gulden.⁵⁶ Uit de krantenartikelen van deze periode is op te vatten dat de onzekerheid rondom het Witte Singelcomplex uiterst groot was. Op 18 augustus kopt het Leidsch Dagblad: “Halve Singelplan toch in uitvoering? Leidse Universiteit is gedupeerd door de bouwstop.”⁵⁷ De onzekerheid is te verklaren, want de bouwstop gold voor nog niet eerder geaccordeerde bouwplannen. Het ontwerp-Zanstra voor de Witte Singel was in november 1969 al goedgekeurd door de vorige minister. Hiervoor werd 100 miljoen gulden gereserveerd.⁵⁸ Maar of de Brauw dit plan door wilde laten gaan was onbekend. Er was wellicht sprake van dat een deel van het plan doorgang kon vinden. In het Universitaire informatieblad *Acta et Agenda* worden op 26 augustus 1971 de overwegingen van het College van Curatoren gedrukt:

“Het College van Curatoren van de Leidse Universiteit onderzoekt thans opnieuw de mogelijkheden, zonder projecten te laten vallen, door fasering en temporisering toch tegenmoet te komen aan de noodzaak met lagere jaarlijkse investeringen uit te komen. Een van deze mogelijkheden zou kunnen zijn, dat men het zogenaamde Witte Singel-project in twee fasen uitvoert, dat wil zeggen aanvangt met de realisering van het gedeelte ten behoeve van de faculteit der theologie en der letteren en de centrale interfaculteit op het voorgenomen tijdstip (1972), maar de bouw van het bibliotheekgedeelte verschuift naar laat in de jaren zeventig.”⁵⁹

---

⁵⁵ Idem, 26.

⁵⁶ ‘Bouwstop kost Leiden 10,5 miljoen’, *De Volkskrant* (11 september 1971) 9.

⁵⁷ ‘Halve Singelplan toch in Uitvoering? Leidse Universiteit is gedupeerd door de bouwstop’, *Leidsch Dagblad* (18 augustus 1971) 1.

⁵⁸ ‘Plan toren Witte Singel goedgekeurd’, *Nieuw Leidse Courant* (22 november 1969) 3.

⁵⁹ ‘Curatorium beraadt zich na brief minister op mogelijkheden tot beperking bouwinvesteringen’, *Acta et Agenda* (26 augustus 1971) 1.

Belangrijk om te vermelden is dat dit de enige publicatie was over het Witte Singel-complex in *Acta et Agenda* gedurende deze periode. Er werd verder vrijwel niks gecommuniceerd over de voortgang van de plannen die nu ernstig op de tocht stonden. Dit werd in september 1971 al bemerkt door een oplettende lezer: “Niets ook over de bouwstop, de verhoging van collegegelden, de studieduurverkorting. [...] Over de typografie van het blad zwijg ik maar liever.”⁶⁰ De kritiek op de gesloten houding van het College van Curatoren groeide. Vanuit de stad, maar ook vanuit Universitaire geleding.

“Leiden is groter dan alleen je universiteit”, introductiedagen – 1971

Alsof de Universitaire gemeenschap het aanvoelde, werd tot thema van de voor het eerst georganiseerde Leidse introductiedagen van de nieuwe studenten in het academisch jaar 1971-1972 gekozen: “De relatie tussen Universiteit en Stad”. Ter gelegenheid van de introductiedagen verscheen er een speciaal vademecum “gewijd aan de problematiek van de stad Leiden en de Leidse Universiteit.”⁶¹ In het vademecum werden de nieuwe studenten wegwijs gemaakt in de stad Leiden. Het thema krijgt een duidelijke plek in het programma van de introductiedagen:

“GEMEENTEPROGRAMMA (ochtenden)

Op de ochtenden van de tweede en derde dag komt de gemeente Leiden aan bod. Het spreekt vanzelf dat de stad, waar je een paar jaar in 'leeft' jouw aandacht verdient. *Gemeentezaken zijn ook JOUW zaken*. Een intensieve eerste confrontatie staat ons voor ogen wanneer een groot aantal groepen (mentoren indeling) de **eerste** ochtend bepaalde stadswijken in gaan. Ze krijgen ieder een instructie mee voor de dingen die ze in hun wijk kunnen ondernemen, zoals kleine onderzoekjes, interviews met de bevolking, het bekijken van de behuizing, enz. De rest van de mentorgroepjes gaan naar bepaalde instellingen, zoals de reinigingsdienst, gemeentelijke actiegroepen, bejaardentehuizen, jeugdcentra, bedrijven... Tenslotte kan men zich nog individueel opgeven voor groepen die b.v. onder leiding van een ambtenaar over bepaalde gemeenteproblemen gaan praten, raadsleden interviewen of andere onderzoekjes doen. Het is de bedoeling dat iedere groep een verslag opstelt.

De **tweede** gemeente-ochtend staat in het teken van het 'resultaat'. Men kan zijn rapport afmaken, discussiëren, enquêtes uitwerken; men kan ook teruggaan naar zijn wijk of instelling om er iets concreets te doen (b.v. boodschappen voor oude mensen). Het is de

---

⁶⁰ Han Ludo van Mierlo, ‘acta, LUB en VU-magazine’, *Leidsch Dagblad* (4 september 1971) 3.

⁶¹ ‘Introductiedagen hebben relatie tussen Universiteit en stad tot thema’, *Acta et Agenda* (26 augustus 1971) 2.

bedoeling dat van de verslagen, interviews en onderzoekjes door de deelnemers een KRANT wordt samengesteld, diezelfde dag nog.

Willen deelnemers die plaats willen nemen in de redactie van deze krant zich nu alvast opgeven bij El Cid.

Leiden is groter dan alleen je universiteit.”⁶²

Naast het dagprogramma biedt het vademecum, dat werd opgesteld, gedrukt en uitgegeven door de student-bestuurders van de nieuwgevormde Universitaire EL CID-commissie, op alfabetische volgorde alle belangrijke informatie voor de nieuwe student. De studentenverenigingen, waar je huisvesting kon vinden, de sporttijden vanaf Leiden Centraal, maar ook: wat de problemen van de stad waren waar je kwam studeren. Zo kon er een expositie in de Pieterskerk bezocht worden, waar de relatie tussen student en stad centraal stond.⁶³ Leiden was immers groter dan alleen de Universiteit, volgens de schrijvers van het boekje. Vanuit het perspectief van deze studenten wordt helder en kortdaat uiteengezet welke uitdagingen de stad Leiden voor stond, en welke rol de studentengemeenschap hierin speelde. De huidige situatie van de gemeente Leiden wordt als volgt beschreven:

“Leiden is een stad vol problemen. Daar staat de nieuwe inwoner nog onbevangen tegenover. Men kan hier plezierig winkelen in Haarlemmerstraat, Breestraat, op Nieuwe Rijn, Doezastraat, in de winkelcentra van Zuidwest. Vooral op zaterdag merkt men dat Leiden koopcentrum is van een veel grotere bevolkingsgroep uit Rijn- en Veenstreek en uit Kust- en Bollengebied. Tellingen hebben uitgewezen dat er 's zaterdags wel zo'n 80.000 bezoekers van de Haarlemmerstraat zijn. Groente, fruit- en bloemenmarkt op woensdag, uitgebreider weekmarkt op zaterdag. Bovendien beestenmarkt op vrijdag en schapenmarkt op dinsdag. Ze getuigen allemaal van de Leidse streekfunctie. Men vindt deze functie ook op het gebied van het voortgezet en buitengewoon onderwijs, van cultuur, volksgezondheid en tal van andere zaken. De nieuwe inwoner ontmoet een stad met de onmisbare charme van oude gevels, grachten, bruggen, singels, draaiorgels, 'Chinese' eethuisjes, smalle en drukke straten, volle winkelcentra, warenmarkten, en zo kan men nog enige tijd doorgaan. Hij leert Leiden na verloop van tijd ook kennen door zijn specifieke problemen en moeilijkheden. Verkeer, sanering, woningbouw, grondtekort, industrievestiging, culturele- en sportontwikkeling en vele andere problemen.”⁶⁴

---

⁶² Vademecum 1971, 54.

⁶³ 'Ruim 1700 studenten worden door EL CID door Leiden geloodst', *Leidsch Dagblad* (28 augustus 1971) 3.

⁶⁴ Vademecum 1971, 34.

Deze specifieke problemen komen vervolgens aan bod. Vooral huisvesting krijgt de aandacht. “Gezien het grote aantal woningzoekenden is de totale Leidse woningvoorraad kennelijk **niet groot genoeg**.”⁶⁵ Leiden wordt beschreven als een arme stad, waar de huizen veelal verkrot zijn en onderhoud (“sanering”) meer dan noodzakelijk is. In de secundaire literatuur zien we dat terug. Blom schrijft in zijn geschiedenis van Leiden dat de stad in de jaren 60 en 70 op een lastige financiële grond beruiste.⁶⁶ Ook Verlaan ziet de saneringsdrang in meer binnensteden gedurende deze periode.⁶⁷ De studenten beschrijven de studentenhuisvester SSH als uitstekend: “De stichting heeft ook vele fraaie *restaurants* op haar naam staan. De binnenstad wordt mede hierdoor bewoonbaar gehouden.”⁶⁸ Onder het kopje *financiën* doen de studenten de Leidse problematiek uit de doeken. “In enkele woorden samengevat komt de problematiek neer op: *een benauwde, verkrotte binnenstad, veertien kilometer peperdure kademuur langs de Leidse wateren, een nogal slappe bodem (extra hoge bouwkosten), een relatief arme bevolking, dus kostbare bijstand.*”⁶⁹ Dat was het Leiden van 1971, door de ogen van de Universitaire studenten.

Aan het project Witte Singel en hoe dit project de relatie met de stad beïnvloedt, worden ook enkele artikelen gewijd. Op pagina 33 wordt de “Alfa-flat” genoemd als een bezienswaardigheid: “Nu nog een trieste vlakte, want voor dit miljoenenproject, waarin de alfa-vakken worden geconcentreerd, moesten tientallen goede huizen verdwijnen. Helaas.”⁷⁰ Het project krijgt ook aandacht onder het kopje *Universiteit*:

“De alfafaculteiten worden geconcentreerd in een complex aan de Witte Singel, de zgn. alfaflat - wat hiervoor moest verdwijnen? Tientallen goed bewoonbare huizen. Terwijl de sanering, zo klaagt de gemeente, maar niet opschiet. Terwijl het aantal woningzoekenden tegen de 4000 loopt. Leiden bouwt een nieuwe wijk, de Merenwijk, met mooie huizen tegen hoge, academische huren van 300 gulden! Het juridisch-economisch instituut heeft literatuur over vele economieën, behalve die van Leiden.

Conclusie: Leiden bestemt mensen, ruimte en financiën aan een opleidingsinstituut van hooggespecialiseerde, die hun opgedane kennis verkopen aan de wereld buiten Leiden. Vele studenten wonen voor een korte tijd in deze stad. Het zal hun dan ook, zo leert de ervaring,

---

⁶⁵ Vademecum 1971, 37.

⁶⁶ V. Veldheer, ‘De opkomst van de sociaaldemocratie: politiek en bestuur’ in: H. Blom, *Leiden, de geschiedenis van een Hollandse stad, deel 4, Leiden vanaf 1896* (Leiden, 2004) 207-228.

⁶⁷ Verlaan, *De Ruimtemakers*, 53-97.

⁶⁸ Vademecum 1971, 38.

⁶⁹ Vademecum 1971, 38.

⁷⁰ Vademecum 1971, 33.

weinig kunnen schelen. Verder dan de melkboer of de bakker om de hoek komen de meesten, misschien ook jij, niet.”⁷¹

En verder:

“Toch is Leiden trots op 'zijn' universiteit. Men tilt nog zwaar aan het geschenk voor het verzet tegen tirannie en onderdrukking van 1574. Zo zwaar, dat, zoals het gemeentebestuur eens formuleerde, de universiteit binnen de gemeentelijke begrenzing moet blijven liggen. Maar de bètafaculteiten plaatsten zich in de polder, in de zgn. 'Leeuwenhoek'; voor het Witte Singel-complex moest de stad niet geringe concessies doen... De sterke kwantitatieve groei geeft de universiteit 'van Leiden' de gedaante van een koekoeksei, dat is gelegd door de hoogconjunctuur van deze maatschappij, maar waarvan het nest wel eens de meest schamele resten zou kunnen krijgen. Een lege dop.

Toch is Leiden trots. Het zucht bij namen als Boerhaave, Kamerlingh Onnes, Lorentz.

Zorg dat jij straks ook trots kunt zijn op Leiden.”⁷²

Studenten die in 1971 in Leiden komen studeren leren de stad kennen als een verpauperde, arme stad waar de Universiteit vaker aan het langste eind trekt. Grote projecten zoals het Witte Singelcomplex worden de Universiteit toebedeeld ten koste van de stad. Opvallend is dat vanuit de gelederen van de studenten de kritiek op de Universiteit die zo vaak door de inwoners van Leiden wordt geuit, op sommige aspecten ook wordt gedeeld. Er wordt geklaagd over het slopen van goede huizen ten behoeve van de Alfa-flat, het gebrek aan betrokkenheid van de studenten bij de stadsgemeenschap en dat de lokale economie alleen werkt voor de hoger opgeleide Universitaire gemeenschap. Ook in de reguliere kranten wordt dit beeld onderschreven. Eerstejaarsstudent René Maks schrijft op 16 september 1971: “Leiden geraakt in last door het toenemende aantal studenten.”⁷³ Het is dus volledig begrijpelijk, dat de EL CID-commissie de relatie tussen student en stad koos als het thema van deze eerste introductiedagen. Het laat zien dat ook de studentengemeenschap aanvoelt dat er wel degelijk druk op de ketel van de sociale cohesie staat, en er vanuit de studentengemeenschap een beweging naar de stad toe nodig is.

---

⁷¹ Vademecum 1971, 85.

⁷² Vademecum 1971, 86.

⁷³ René Maks, 'Introductiedagen', *Acta et Agenda* (16 september 1971) 55.

De lokale politieke wind draait – 1971

Op 19 november debatteert de gemeenteraad over het Witte Singelplan met de nieuwe wethouder Bram Kret (PCL). Tijdens deze vergadering sprak wethouder Kret zijn zorgen uit over de vermeende afstand tussen de Universiteit en de gemeente Leiden. Hij noemde deze situatie onaanvaardbaar. “Men schijnt ons niets te melden te hebben. Het is me niet bekend, of nu een goedkeuring wordt aangevraagd voor een deel van het plan, voor het gehele project of helemaal niet, omdat de hele nieuwbouw opgeschort zou zijn.”⁷⁴ Deze zorgen werden verder aangewakkerd door de PAK-fractie (PvdA, PPR, D66, PSP), die tijdens dezelfde vergadering probeerde om het Universitaire Witte Singelproject opnieuw ter discussie te stellen. Wethouder Kret reageerde echter terughoudend op deze pogingen en gaf aan dat hij niet op de hoogte was van eventuele goedkeuringsaanvragen voor delen van het plan. Hij verwees naar de berichtgeving in kranten over een mogelijke investeringsstop, maar kon geen verdere details verstrekken. Kret erkende dat de oorspronkelijke deadline van 1975 voor de voltooiing van de bouw waarschijnlijk niet meer haalbaar was. Deze korte woordenwisseling laat zien dat er in de gemeenteraad ook een groeiende kritiek was op de houding van de Universiteit ten opzichte van het college van B&W en de stad. Waar de PvdA in 1968 nog vóór het plan was, waren zij nu uiterst kritisch. Tijdens de behandeling van de begroting van 1972 op 15 december 1971 wordt dit nogmaals ernstig duidelijk gemaakt bij monde van de heer Oosterman (D66), die eerder in dit onderzoek al voorbijkwam als aanjager van het protest tegen de toren:

“Ik denk aan de vervuiling die een hoogbouw aan de Witte Singel belooft. Tien jaar geleden nog was dit een project wat veel mensen aansprak. Op het ogenblik ziet men echter dat hierbij toch wel sprake is van een welzijnsbedervende factor van het verkeer. Tien jaar geleden zouden er 2000 mensen werk vinden, maar in de laatste prognose van de bouwcurator wordt een aantal van 5000 genoemd, terwijl voor die 2000 mensen al ruim 450 parkeerplaatsen waren geprogrammeerd. Ik vraag mij af of het voor B&W nog wel verantwoord is hierop niet nader in te gaan.”⁷⁵

Met kritiek van PAK (16 zetels) en de altijd al kritische KVP is een meerderheid van de gemeenteraad aan te merken als zeer kritisch tegenover de toren van Zanstra. Maar of het plan door zou gaan, was voor zowel raad als wethouder volstrekt onbekend.

---

⁷⁴ ‘Universiteit mijdt contact met gemeente’, *Leidse Courant* (20 november 1971) 3.

⁷⁵ Vergadering van de gemeenteraad op 15 december 1971, begroting 1972, *handelingen gemeenteraad C 1971* (1971) 2153-2154.

Minister De Brauw bezoekt Leidse Universiteit

Aan het begin van zijn bezoek werd minister De Brauw verwelkomd door het college van bestuur. Van rechts naar links minister jhr. mr. M. L. de Brauw, prof. dr. P. Muntendam, bouwadviseur is D. J. G. de Graaf

(Van rechts naar links) Wethouder ds. A. J. Kret, wethouder P. S. Harmsen en burgemeester dr. A. J. Vis namen aan een gedeelte van de bespreking van bouwzaken deel

Bespreking van bouwzaken aan de hand van kaarten, statistieken en maquettes

Minister De Brauw in gesprek met de delegatie uit de universiteitsraad

Werkbezoek minister de Brauw 26-27 januari 1972

Tijdens het werkbezoek van minister de Brauw aan Leiden wordt hij op 26 januari ontvangen door de burgemeester Vis, wethouder voor stadsontwikkeling Kret en wethouder voor financiën Harmsen. Het belangrijkste thema is de bouw van het Witte Singel-project. "Afgesproken werd met betrekking tot de totale planning het contact tussen de Universiteit en de gemeente te

intensiveren ten einde de moeilijkheden als thans zijn gerezen voortaan te voorkomen.”⁷⁶ Zelfs de minister moest ingrijpen in het conflict tussen de Universiteit en de gemeente. Tijdens de opening van het academisch jaar ‘72/’73 spreekt rector magnificus Prof. Dr. Goslings over het werkbezoek:

“Tijdens het gewaardeerde werkbezoek van minister De Brauw aan onze Universiteit op 26 en 27 januari 1972 werden deze moeilijkheden duidelijk uiteengezet en ook door hem erkend. De recente kabinetscrisis zal echter aan de gewenste snelheid om tot een definitief beleid te komen, zeker niet ten goede komen. Ook de sombere geluiden over verdere ernstige bezuinigingen doen niet de hoop wekken, dat de ernstige ruimteproblemen binnen enige redelijke tijd een oplossing zullen vinden. Het reculer pour mieux sauter" lijkt er duidelijk niet in te zitten, zeker niet op korte termijn. De tijd ontbreekt om een volledige opsomming te geven van de bouwwerken, veelal slechts verbouw, soms nieuwbouw, die gelukkig wel voortgang vinden of in het verslagjaar gereedkwamen. Special moge wellicht worden genoemd het gebouw, waarin het Mathematisch Instituut gezamenlijk is gevestigd met het Centraal Reken-Instituut. Beide instituten werden op 26 januari 1972 door minister De Brauw officieel geopend. Van belang is verder, dat ook de aanbouw van het Laboratorium voor Biochemie en de verbouw der voormalige scheikundelaboratoria aan de Hugo de Grootstraat ten behoeve van de juridische faculteit konden worden voltooid. Bij het scheiden van de markt kwam nog het enige heuglijke bericht, namelijk dat gelden beschikbaar waren gesteld voor de bouw van een nieuwe mensa in de Kaiserstraat. Het eten van minister De Brauw in de oude mensa op 3 februari 1972 heeft dan toch een — zij het laat — gunstig effect gehad.”⁷⁷

Saillant detail is hier dat Goslings het Witte Singel-project volledig omzeilt. Het was het grootste nieuwbouwproject van de Universiteit. Het is een symbool van de geslotenheid en onzekerheid van de Universiteit hieromtrent.

---

⁷⁶ ‘Minister jhr. Mr. M. L. de Brauw bracht werkbezoek aan Leidse Universiteit’, *Acta et Agenda* (3 februari 1972) 309. Foto’s van zijn werkbezoek op pagina 318.

⁷⁷ ‘Toespraak van prof. Dr. Goslings, rector magnificus 1971/1972, bij opening academisch jaar 1972/1973’, *Acta et Agenda* (7 september 1972) 3.

De huisvesting op de Witte Singel moet wijken voor de Universiteit – 1972

Zolang er nog niet bekend was of de nieuwbouw door zou gaan, vorderden de plannen voor de bouw op het normale tempo. Om ruimte te maken voor het nieuwe gebouw aan de Witte Singel moest de bestaande bouw wijken. De Universiteit bezat enkele panden aan de Witte Singel die zij van plan was te gaan slopen. Op de bijgevoegde foto zijn

enkele van deze panden te zien.⁷⁸ Volgens het college van B&W waren de panden als volgt in gebruik: “Twee dezer panden, de nummers 12a en 17 welke door de Universiteit tot 1 februari 1972 tijdelijk in gebruik waren gegeven aan “Release”, worden nog gebruikt door circa 30 z.g. ongebonden jongeren; no. 11 is gekraakt; no. 14 is een bedrijfspand (wasserij); no. 13 en 15 zijn binnenkort leegkomende woonhuizen; no. 16 is een uitgebroken woonhuis.”⁷⁹ In een verzoek aan de gemeenteraad vraagt de Universiteit toestemming voor de sloop en verzoekt de Universiteit de gemeente om herhuisvesting van de bewoners van deze huizen. In Acta et Agenda doet de Universiteit haar eisen uit de doeken:

“Het college van bestuur schrijft te hebben besloten onmiddellijk na ontruiming en uiterlijk op of omstreeks vrijdag 1 september te beginnen met de sloop van het pand Witte Singel 14, de voormalige huisvesting van de Wasserij Spronk. De sloop van de woonhuizen op de nummers 11, 12, 12a, 13, 15, 16 en 17 zou kunnen worden uitgesteld voor ten hoogste een jaar, indien de gemeente een aantal voorwaarden vervult en aldus de Universiteit ontlast van enkele door haar onmogelijk te dragen financiële en andere consequenties. De gemeente zou volgens deze voorwaarden in de eerste plaats de Universiteit moeten vrijwaren voor de vloeien uit het eigenaar zijn van de panden, en zich bereid moeten verklaren de sociale

⁷⁸ Jan Holvast, Nog te slopen huizen aan de Witte Singel, 1972.

Zoeken in foto's/beeldmateriaal (erfgoedleiden.nl)

Witte Singel (I). Gezicht op de nog te slopen huizen aan Witte Singel (nrs 6-13) naar het zuiden gezien. NB: sloop tbv de bouw van nieuw centrum der A- faculteiten der Universiteit. 08/1972.

& Zoeken in foto's/beeldmateriaal (erfgoedleiden.nl)

⁷⁹ No. 196, De met de ontruiming en de sloop van de panden Witte Singel 11-17 samenhangende problematiek, *Handelingen gemeenteraad Leiden 1972* (25 augustus 1972).

begeleiding van de bewoning op zich te nemen en te effectueren. Voorts dient de gemeente ervoor in te staan, dat in de eigen waarde laten de panden worden ontruimd en ter beschikking van de Universiteit komen, zodra dit voor de voortgang van het werk ten behoeve van het Witte-Singelproject noodzakelijk is. De gemeente dient zich ten slotte bereid te verklaren tot vergoeding van de eventuele meerkosten van de uitgestelde sloop en de eventuele kosten van het bewoonbaar laten zijn van de panden. Met betrekking tot het pand Witte Singel 15 moet de universiteit over de gevraagde garanties uiterlijk op vrijdag 1 september of zoveel eerder als door een eventuele eerdere ontruiming door de huidige bewoner noodzakelijk zal zijn bericht hebben ontvangen. Ten aanzien van de overige panden moet de Universiteit omtrent het al dan niet vervullen van de garanties op uiterlijk dinsdag 19 september zijn ingelicht.”⁸⁰

Dit is tegen het zere been van de gemeenteraad, dat op 28 augustus 1972 het verzoek bespreekt.⁸¹ In de stad is veel consternatie ontstaan over de gedwongen verhuizing van 30 jongeren uit Witte Singel 17. Het pand was tijdelijk aan de huisvestingsorganisatie “Release” overgedragen. Deze organisatie schrijft aan de gemeenteraad dat zij wensen dat de bewoners hier nog langer kunnen blijven wonen, zolang de Universiteit nog niet gaat starten met de sloop en bouw van het nieuwe faculteitsgebouw en Universiteit. Een merendeel van de gemeenteraad is het daar mee eens. De heer Lamers spreekt namens de KVP. Hij vindt dat de Universiteit een bepaalde verantwoordelijkheid heeft naar de bewoners van hun eigen panden.

Zunderman (DS’70) formuleert het centrale pijnpunt van de gemeenteraad scherp: “het is wel wat gemakkelijk om daarbij als huiseigenaar te stellen, dat de gemeente dan maar voor de huisvesting van de bewoners moet zorgdragen of de verantwoordelijkheid en kosten, verbonden

⁸⁰ ‘Universiteit is bereid sloop Witte-Singelpanden bij vervulling enkele voorwaarden uit te stellen’, *Acta et Agenda* (25 augustus 1972) 8.

⁸¹ Vergadering van de gemeenteraad op 28 augustus 1972, Preadvies inzake enige ingekomen stukken betreffende de ontruiming en voorgenomen sloop van de panden Witte Singel 11 tot en met 17, *Handelingen gemeenteraad B 1972* (1972) 1224-1246.

aan het langer bewonen van het complex voor haar rekening moet nemen.”⁸² Cees Waal (PvdA) noemt de Universiteit “brutaal”. “Zij tracht de gemeente allerlei voorwaarden op te dringen en op kosten te jagen, ondanks het feit dat de gemeente zich zo vriendelijk tegenover de Universiteit opstelt als het gaat om het Witte Singelproject.”⁸³ Waar beide sprekers aan refereren is de voorgenomen afspraak van wethouder Den Haan met de Universiteit om al het beheer van de panden over te nemen en deze op te knappen zolang zij nog bewoond worden. Alleen in dat geval gaat de Universiteit akkoord met het opschorten van de sloop voor niet meer dan een jaar.⁸⁴ De feiten hieromtrent zijn dusdanig schokkend dat de fracties PvdA en KVP een motie indienen om de sloop tijdelijk te verhinderen en de kosten te verhalen op de Universiteit in plaats van de gemeente. Deze motie wordt drie raadsvergaderingen achter elkaar telkens door een overvolle agenda niet in stemming gebracht. Dat leidt ertoe dat de Waal en van Peype (beiden PvdA) op 30 oktober 1972 een interpellatiedebat aanvragen over de stand van zaken. Witte Singel 14 was inmiddels gesloopt, en de Universiteit was van plan op 15 november te starten met de sloop van de overige – in dit stadium nog bewoonde – panden.

Het debat van 30 augustus begint met een verwijzing naar de eerder in stemming gebrachte motie van de heer Amptmeijer (PSP), waarin de Raad verzocht om de sloop van de panden tegen te houden tot er degelijke opvang gerealiseerd is. Hiervoor had wethouder Den Haan de voormalige Witte Poortkazerne aangewezen als daklozenopvang. Deze opvang zou pas uiterlijk op 1 januari 1973 beschikbaar komen, later dan dat de Universiteit voornemens was de sloop te beginnen. Dit was de crux van de ontsteltenis van een meerderheid in de gemeenteraad. Waal en van Peype vragen het college om opheldering en welke mate van actie zij gaan ondernemen richting de Universiteit. Uit de beantwoording van wethouder Den Haan blijkt dat de gemeente en Universiteit een flink meningsverschil hadden over de gedwongen verhuizing van de bewoners van de Witte Singel:

“In laatstgenoemde brief spreekt het Universiteitsbestuur als zijn mening uit, dat het tijdstip, waarop de Witte Poort-kazerne door de Rotogravure wordt ontruimd naar verwachting valt dat tijdstip op 15 november 1972 tevens de datum is, waarop de in de Witte Singel-panden

---

⁸² Vergadering van de gemeenteraad op 28 augustus 1972, Preadvies inzake enige ingekomen stukken betreffende de ontruiming en voorgenomen sloop van de panden Witte Singel 11 tot en met 17, *Handelingen gemeenteraad B 1972 (1972)* 1227.

⁸³ Vergadering van de gemeenteraad op 28 augustus 1972, Preadvies inzake enige ingekomen stukken betreffende de ontruiming en voorgenomen sloop van de panden Witte Singel 11 tot en met 17, *Handelingen gemeenteraad B 1972 (1972)* 1231.

⁸⁴ No. 196, De met de ontruiming en de sloop van de panden Witte Singel 11-17 samenhangende problematiek, *Handelingen gemeenteraad Leiden 1972* (25 augustus 1972).

verblijvende jongeren zich daarin zouden kunnen vestigen. In aanvulling op de brief van het gemeentebestuur van 16 oktober 1972 heeft het college bij schrijven van 27 oktober 1972 daarom de Universiteit bericht, dat het het college zeer verbaasde, dat de Universiteit een geheel andere houding had aangenomen, louter op grond van een telefonisch antwoord op een door de heer Antvelink eveneens telefonisch gestelde vraag, op welke termijn het complex zou worden ontruimd. Dit is des te meer verbazingwekkend omdat de Universiteit daarbij geheel voorbijgaat aan eerder gevoerde correspondentie en aan het eerdergenoemde onderhoud. In het schrijven van het college wordt het door de Universiteit geopperde denkbeeld om de Witte Poort onmiddellijk na de ontruiming door de Rotogravure voor de Witte Singeljeugd dit betreft vast aan het altijd door de raad aangehouden tijdstip, beschikbaar te stellen, onaanvaardbaar genoemd. Het college houdt wat dit betreft vast aan het altijd door de raad aangehouden tijdstip, te weten januari 1973.”⁸⁵

Het college openbaart de halsstarrigheid van het College van Curatoren om de sloop voort te zetten. Dit is niet alleen tegen het zere been van het college, maar ook tegen die van de indieners van het interpellatiedebat. Van Peype noemt de manier van handelen van de Universiteit brutaal (“het zou vermakelijk zijn, als het niet zo brutaal was”⁸⁶). Volgens hem neemt de Universiteit geen enkele verantwoordelijkheid en wil het College van Curatoren zo snel mogelijk af van de bewoners van de Witte Singel. Dit debat is kenmerkend voor de relatie met de Universiteit in deze periode van de ontwikkeling van het Witte Singel-complex. Hier zien we een teruggetrokken en gesloten Universiteit, die op weerstand vanuit de gemeenteraad stuit.

Cité Universitaire of Alfa-flat? – 1972

Waar het College van Curatoren in openbaarheid zwijgt over de ontwikkelingen rondom het Witte Singel-project, barst in 1972 het publieke debat binnen de Universiteit los. In mei 1972 presenteert de werkgroep Milieubeheer van de Universiteit een alternatief plan voor het Witte Singel-complex. Deze werkgroep “bestaat sinds 1969 uit een groep van hoogleraren, stafleden en studenten, die zich ten doel stelt adviezen en informatie te geven over concrete problemen betreffende het milieu.”⁸⁷ In de Werkgroep zitten drs. J. N. van der Molen, drs. H. van der Starre en dr. H. A. Udo de Haes. Zij sturen op 16 mei 1972 een brief aan het College van Curatoren en het college van B&W met een alternatief plan voor de Witte-Singelcampus. Zij

---

⁸⁵ Vergadering van de gemeenteraad op 30 augustus 1972, interpellatiedebat van de leden Van Peype en Waal over de ontruiming van de Witte Singel, *Handelingen gemeenteraad B 1972* (1972) 1685-1689.

⁸⁶ Vergadering van de gemeenteraad op 30 augustus 1972, interpellatiedebat van de leden Van Peype en Waal over de ontruiming van de Witte Singel, *Handelingen gemeenteraad B 1972* (1972) 1691.

⁸⁷ ‘Werkgroep Milieubeheer aan de Rijksuniversiteit Leiden’, *Acta et Agenda* (19 oktober 1972) 7.

problematiseren de bouwhoogte onder het kopje *leefbaarheid*: “De geprojecteerde toren is een bovenmatig groot en hoog gebouw; het is als het ware niet op mensenmaat gemaakt, niet op „menselijke schaal!””⁸⁸ Ze vervolgen onder het kopje *aantasting van het karakter van het stadscentrum*: “Grootschalige projecten zijn dominant, doorkruisen juist datgene, dat een stadscentrum aantrekkelijk maakt: de grote diversiteit in functies van de aanwezige objecten. Bedenk, dat het Witte-Singelcomplex ruim drieduizend gebruikers zou herbergen en bovendien hoger zou zijn dan het hoogste kantoorgebouw in Nederland, namelijk honderdachtentwintig meter!”⁸⁹ Daarnaast onderkennen zij de *consequenties voor stad en gemeenschap*: “Het Universiteitsbestuur zal daarom ook adequaat moeten reageren, wanneer de omgeving (de stad) met problemen te maken krijgt, die voortvloeien uit het Universitair beleid.”⁹⁰ Ze schrijven verder: “Inmiddels kan men de gevolgen veel beter overzien, terwijl bovendien de situatie van de gemeente Leiden - zeker ook financieel - sterk is verslechterd. Tegen die achtergrond moeten het Universiteitsbestuur en een gemeenteraad vandaag beslissingen nemen en een bouwbeleid bezien, waarvan de wortels liggen in een tijd met andere inzichten en met een eenvoudiger perspectief voor ogen.”⁹¹ Het probleem dat de Werkgroep schetst mag duidelijk zijn: het plan-Zanstra stamt uit een andere tijd en de relatie met de stad komt nog meer onder druk te staan als dit plan werkelijk wordt uitgevoerd.

Daartoe maken zij een aantal alternatieve aanbevelingen ten behoeve van de bouw van de nieuwe A-faculteiten. Omdat zij de sterke centralisatie van de faculteiten onwenselijk vindt, moet er onderhandeld gaan worden over de aankoop van het Doelenterrein aan de overkant van de Witte Singel. Momenteel zit daar de militaire koksschool en is de grond in eigendom van het ministerie van Defensie. Het ministerie had in een eerder stadium bekend gemaakt dit eigendom af te willen stoten. “Dat brengt mogelijkheden met zich mee”, aldus de Werkgroep. Met het Doelenterrein in ogenschouw zou een nieuw plan moeten worden opgetekend waarbij de hoogbouw van het ontwerp-Zanstra wordt losgelaten en de bouwvolumes in de breedte kunnen worden uitgespreid. Zo kan er een “Cité Universitaire” worden gecreëerd aan de Singel.⁹²

---

⁸⁸ ‘Werkgroep Milieubeheer en enkele toekomstige gebruikers willen alternatief voor Witte-Singelplan’, *Acta et Agenda* (28 september 1972) 96.

⁸⁹ Idem, 97.

⁹⁰ Idem, 97.

⁹¹ Idem, 97.

⁹² ‘Alternatief plan voor Witte Singelcomplex’, *Leidsch Dagblad* (18 mei 1972) 4 & Werkgroep Milieubeheer en enkele toekomstige gebruikers willen alternatief voor Witte-Singelplan’, *Acta et Agenda* (28 september 1972) 98-99.

Dit alternatieve plan zorgt voor flinke discussie op de Universiteit. In juni van dat jaar wordt het rapport van de Werkgroep in de Universiteitsraad besproken. Het College van Curatoren laat zich negatief uit over de alternatieve plannen, ondersteund door een aantal leden van de Universiteitsraad, waaronder prof. Cohen. Hij stelt dat het alternatief voorbijgaat aan de oplossing voor het ruimtegebrek van de Universiteit. Daarnaast pleit hij voor de toren, omdat het centrale karakter het onderwijs ten goede komt.⁹³ Daartegenover staat het geluid van vier leden van dezelfde raad, die met “diepe instemming” het rapport gelezen hebben. Zij vragen zich af waarom het college van curatoren zonder de Universiteitsraad te raadplegen een reactie heeft geformuleerd op het rapport.⁹⁴ Vanaf dit moment barst de discussie los over de besluiten en de houding van de Universiteit.

Op 14 september schrijft H. W. Pleket een opiniestuk over het rapport van de Werkgroep Milieubeheer. Zijn pleidooi sluit aan bij dat van prof. Cohen. Het verzet tegen de toren noemt Pleket “een vage, onbestemde angst voor de toekomst.”⁹⁵ Over het argument met betrekking tot het volume: “Met de beste wil van de wereld begrijp ik niet, waarom een grootschalig, dominant project niet in een kleinschalige stad als Leiden neergezet kan worden. De skyline kan er alleen maar van opknappen (je moet, rijdend op de autoweg Den Haag-via Ypenburg-Leiden, eens zien, hoe lelijk de skyline nu is! Eén echte blikvanger kan mijns inziens nauwelijks kwaad).”⁹⁶ Het duurt niet lang voor er reactie komt op de brief van Pleket. Op 28 september schrijft K. Bakker in *Acta et Agenda*: “Wat mij interesseert, is de emotionele uitbarsting tegen de „conservatieve progressieve alternatieven” die uit het stuk van Pleket naar voren komt. Ik vermoed, dat deze uitbarsting voortkomt uit het feit, dat de werkgroep een diepgeworteld “geloof” aantast, een vaste overtuiging van het nut van de “vooruitgang”; de werkgroep botst met bij sommigen bestaande gevoelens van trots over een project, waarmee ook een kleine Universiteit groot zou kunnen worden.”⁹⁷ D. van Arkel en J. Voorhoeve doen er op 5 oktober een schepje bovenop: “Dwaas ook enig sentiment te hebben voor de oude binnenstad. In alle binnensteden blijken oude panden slechts rendabel te maken als kantoorruimte of verkrottende woonkazerne. De rooskleurige visie op een levendige binnenstad zonder verkrotting via

---

⁹³ ‘Universiteitsraad over Witte Singel’, *Leidsch Dagblad* (9 juni 1972) 17.

⁹⁴ *Idem*, 17.

⁹⁵ H. W. Pleket, ‘De conservatieve progressieven oftewel een alternatief Witte-Singelplan’, *Acta et Agenda* (14 september 1972) 57.

⁹⁶ H. W. Pleket, ‘De conservatieve progressieven oftewel een alternatief Witte-Singelplan’, *Acta et Agenda* (14 september 1972) 58.

⁹⁷ K. Bakker, ‘Het Witte-singelplan, commentaar op de brief van Pleket’, *Acta et Agenda* (28 september 1972) 102.

studentenbewoning behoort uiteraard tot het gelijk van Pleket.”⁹⁸ Het ontlokt een reactie van P. Sevenster op 19 oktober in *Acta et Agenda*: “Is Pleket zelf niet het slachtoffer van een inmiddels wat achterhaalde wolkenkrabber-wereldstad-heroïek? Een mentaliteit, die in het jongste verleden veel grote projecten heeft beziend en die in de Universitaire sfeer vaak geleid heeft tot een klakkeloze navolging van het bedrijfsleven met zijn heel andere eisen en normen.”⁹⁹ De botsing tussen de diverse gastschrijvers in *Acta et Agenda* gaan in wezen niet over het feit dat er een alternatief voor ligt, maar over de onderliggende discussie van de wenselijkheid van stadsvernieuwing en de rol van de Universiteit daarin. Deze discussie is vrijwel identiek aan de discussie uit de jaren 60, toen het plan van Zanstra voorlag in de gemeenteraad, maar betreft nu de Universitaire gemeenschap. Deze opinies geven een interessante blik op de gespleten mening van de Universitaire gemeenschap en het groeiende verzet tegen de nieuwbouwplannen.

Op maandag 27 november 1972 vergadert de Universiteitsraad over de begroting van 1973. Twee raadsleden (Gevers en Vondeling) stellen bij de begrotingsbehandeling rondom het bouwbeleid het Witte Singelplan ter discussie. Het College van Curatoren doet hiertoe de mededeling met een nota te komen over de verdere voortgang van het plan en zegt “men zou kritisch moeten nagaan, of wijzigingen noodzakelijk zijn.”¹⁰⁰ Op de vraag of het college dan van plan was iets aan het plan-Zanstra te wijzigen was het antwoord “Geen ja en geen nee”.¹⁰¹ Ook de leden van de Universiteitsraad krijgen nog geen duidelijkheid over de toekomst van het Witte Singelplan. Het is dus voor te stellen, dat ook het stadsbestuur zich afvraagt wat de Universiteit nu van plan is op het ondertussen braakliggende terrein aan de Witte Singel.

Conclusie 1970-1972

In dit hoofdstuk stond de vraag “Op welke wijze droegen de relevante actoren (Universiteit, gemeente en Rijk) bij aan de verzuring van de relatie onderling met betrekking tot het Witte-Singelproject?” centraal. Te zien is dat deze periode een sterke toename van kritiek te zien is op het handelen van het Universiteitsbestuur. Door de afgekondigde bouwstop van de Brauw bevindt de Universiteit zich in een lastig parket. Zij weten niet of de plannen door kunnen gaan. Deze onzekerheid is het fundament waarop alle kritiek zich kan stapelen. Vanuit de Universiteitsraad groeit de vraag om duidelijkheid, vanuit de gemeenteraad is het perspectief dat de Universiteit ineen gekeerd handelt en de studenten en inwoners vinden elkaar in de kritiek

---

⁹⁸ D. van Arkel en J. Voorhoeve, ‘Het gelijk van Pleket’, *Acta et Agenda* (5 oktober 1972) 120-121.

⁹⁹ P. Sevenster, ‘Witte Singelplan: Commentaar’, *Acta et Agenda* (19 oktober 1972) 10.

¹⁰⁰ ‘Universiteitsraad aanvaardt herziene begroting 1973’, *Acta et Agenda* (7 december 1972) 258.

¹⁰¹ *Idem*, 258.

dat de Universiteit haar positie vaak misbruikt ten koste van de stad. De toren van Zanstra werd in deze periode symbool voor het groeiende verzet tegen de ineem gekeerde Universiteit. Als het plan zou willen slagen, zou de Universiteit een geste van samenwerking moeten doen richting de stad.

Hoofdstuk 3: Plan-Zanstra strandt (1973-1975)

Met de weerstand vanuit de Universitaire gemeenschap, de wrange relatie tussen stadsbestuur en Universiteit en de protesten tegen de hoogbouw aan de Witte Singel vanuit de stad is de chaos compleet. In 1973 weet eigenlijk niemand of de toren van Zanstra er nog gaat komen. De grond aan de Witte Singel lag ondertussen braak, de bewoners van de gesloopte huizen hadden onderkomen elders gekregen en het wachten was op de Universiteit. In dit hoofdstuk staat de laatste fase van het Witte Singelplan centraal. Op welke wijze verliep de planvorming die tot een alternatief plan aan de Witte Singel leidde?

Universiteit contra Gemeente – 1973

Op 7 september 1972 publiceert *Acta et Agenda* het opiniestuk van Dr. L. J. Menges getiteld “Universiteit contra gemeente”. Menges illustreert de financiële perikelen van de gemeente Leiden: “Onze Universiteit staat binnen de grenzen van een der meest armlastigste gemeenten van ons land.”¹⁰² Leiden heeft een ernstig welzijnsprobleem, en zoekt naar geschikte locaties om zorg te kunnen bieden aan de armsten van de stad. Toen het Elisabeth-gasthuis aan de hooigracht leeg kwam te staan, zag de gemeente Leiden een kans. Menges illustreert de relatie tussen Universiteit en gemeente: “Voorzichtig werden hier en daar reeds voorstellen in die richting geopperd. Onderhandelingen tussen de gemeente en het Elisabethziekenhuis werden op gang gebracht. Terwijl deze besprekingen gaande waren, moest de gemeente uit krantenberichten (!) vernemen, dat het ziekenhuisgebouw inmiddels was aangekocht door de Universiteit. Hiermee was een unieke kans voor Leiden verloren gegaan.”¹⁰³ Dit bevestigt nogmaals de eerder geschetste – slechte – relatie tussen college van B&W en College van Bestuur. Menges pleit hiertoe om een werkgroep in te stellen die de relatie tussen Universiteit en gemeente moet doen verbeteren.

Op 25 januari 1973 publiceert *Acta et Agenda* de mededeling van Menges dat deze werkgroep van start is gegaan. “De werkgroep neemt zich onder meer voor in de komende tijd contact op te nemen met de commissie wetenschapsbeleid van de subfaculteit der psychologie ten einde bijzondere aandacht te vragen voor sociaalwetenschappelijk onderzoek ten behoeve van de gemeente Leiden en daarbij, zo mogelijk, te bemiddelen tussen Universiteit en gemeente.” En: “Een dezer dagen heeft de werkgroep een brief verzonden aan de lustrumcommissie. Hierin wordt erop aangedrongen, de relatie Universiteit-gemeente centraal

---

¹⁰² L. J. Menges, ‘Universiteit contra gemeente’, *Acta et Agenda* (7 september 1972) 38.

¹⁰³ Menges, ‘Universiteit contra gemeente’, *Acta et Agenda* 38.

te stellen in de komende lustrum-viering, waarbij tevens ter overweging wordt gegeven tenminste een belangrijk deel der voor dit lustrum beschikbare gelden te bestemmen voor een project, dat van direct belang is voor de Leidse bevolking, zoals bijvoorbeeld het stichten van een buurthuis in Leiden-Noord.”¹⁰⁴ Er wordt in de aankondiging in *Acta et Agenda* niks gezegd over het Witte Singelplan, waar de relatie tussen Universiteit en stad juist zo onder druk stond. Waar dit wel wordt genoemd is in de *Nieuwe Leidse Courant*. In een interview met Menges zegt hij hierover: “Ten eerste de conflictsituatie die ontstaat tussen Universiteit en gemeente met betrekking tot de ruimtelijke ordening. [...] Andere voorbeelden: het Witte Singelproject en gronden in het Morskwartier. De materiële en morele steun van de Universiteit aan de gemeente Leiden, een gemeente die regelrecht in een financiële noodsituatie verkeert, is uiterst gering te noemen.”¹⁰⁵ Menges doet een stap naar voren om die relatie te verbeteren.

De relatie stad-Universiteit werd tijdens de Universiteitsraadsverkiezingen van 1973 ook nog eens een verkiezingsthema. Progressieve Partij-kandidaat voor de faculteit Letteren en voorzitter van de vaste commissie voor ruimtelijk beleid en bouwzaken van de Universiteitsraad August-Hans den Boef schrijft op 3 mei 1973 in *Acta et Agenda* een opiniestuk over de Witte Singelproblematiek: “Leiden is erg arm, terwijl het wel allerlei dienstverlenende functies heeft tegenover randgemeenten als Leiderdorp, Voorschoten, Oegstgeest, zetel van wetenschappers en valsemunters. Bovendien wordt Leiden uitgebuit door de Universiteit. Vroeger gebeurde dit gedachteloos, tegenwoordig werkt men wat subtieler. Een aardig voorbeeld van de rücksichtslose politiek tegenover de gemeente Leiden is de affaire van het Witte-Singelcomplex.”¹⁰⁶ Hij vervolgt: “Er is een werkgroep, die op een zeer degelijke en overtuigende wijze de nadelen van het Witte-Singelplan heeft aangetoond en met een alternatief plan voor de dag is gekomen, dat alle aanbeveling verdient. (Er zou al op zeer korte termijn een aanvang met de uitvoering van dit alternatieve plan gemaakt kunnen worden. Laten we hopen dat dit ook gebeurt!)”¹⁰⁷ Verwijzend naar het plan van de Werkgroep Milieubeheer van de Universiteit. Over de relatie met de stad heeft den Boef het volgende te zeggen: “De Leidse gemeenteraad heeft al een paar jaar geleden toestemming gegeven voor de bouw. Hij was door de knieën gegaan, nadat de Universitaire regenten, toen nog curatoren genoemd en nog niet gehinderd door de W.U.B., hadden gedreigd de Universiteit uit Leiden weg te halen. Deze

---

¹⁰⁴ L. J. Menges, ‘In december werd werkgroep Universiteit-gemeente samengesteld’, *Acta et Agenda* (25 januari 1973) 373.

¹⁰⁵ Jan Hoekema, ‘Steun van Universiteit in Leidse noodsituatie blijkt uiterst gering’, *Nieuwe Leidsche Courant* (23 februari 1973) 12.

¹⁰⁶ August-Hans den Boef, ‘Leidens ontzet heeft kort geduurd: vrij gauw daarna kwam de universiteit’, *Acta et Agenda* (3 mei 1973) 619-620.

¹⁰⁷ Idem, 619-620.

vulgaire chantage had natuurlijk geen enkele inhoud, maar we kunnen niet aannemen, dat de gemeenteraad alleen maar heeft toegegeven, omdat de leden zo stom zijn. Het een en ander wordt ook bepaald door de band tussen Universitaire en gemeentelijke bestuurders. [...] De bestuurlijke band maakt deel uit van een historisch gegroeide situatie; het is op zichzelf ook niet zo vreemd, dat het reservoir, waaruit de gemeente haar bestuurlijk kader put, voor een belangrijk deel bestaat uit werknemers en andere betrokkenen bij haar grootste bedrijf. Daarom zal de houding van de Universiteit drastisch moeten veranderen!”¹⁰⁸ Stevige kritiek op de leden van de gemeenteraad die zich volgens den Boef voor de kar van de Universiteit hebben laten spannen. De Universiteit zelf laat hij ook niet heel in zijn commentaar: “Er zijn natuurlijk nog wel wat oude baasjes, die het woord Universiteit associëren met protserige gebouwen, diesviering, cortèges enzovoorts, en zich het contact met de Leidse bevolking voorstellen in termen als 3 oktober, eeuwfeesten en andere poppenkast.”¹⁰⁹ In dit commentaar worden de relatie tussen de gemeente en de Universiteit voor het eerst echt stevig in verbinding gebracht met het plan-Zanstra, door iemand vanuit de faculteit zelf.

Toenadering en samenwerking – 1974

Op 30 januari 1973 wordt bekend dat het ministerie van Onderwijs een brief naar het College van Bestuur heeft gestuurd, waarin zij vragen om een alternatief plan voor het Witte Singelplan. Het College zou de brief al in september hebben gehad.¹¹⁰ De Universiteitsraad en faculteitsraad van Letteren wisten van niks, maar het openbaar worden van deze vraag leidt tot de hernieuwde discussie op de Universiteit over het uit te voeren Witte Singelplan. Het College van Bestuur stelt een nieuwe “Schets van de ontwikkelingen van de Universitaire vestigingen te Leiden” op en stuurt deze eind 1973 naar de Universiteitsraad. Op 28 februari 1974 trekt de Werkgroep Milieubeheer de alternatieve plannen uit 1972 weer uit de kast en stuurt een uitgebreide brief naar gemeenteraad en Universiteitsraad om het alternatief van laagbouw weer ter discussie te stellen in beide raden.¹¹¹ De brief vraagt onder andere om een laag gebouwde Universiteitsbibliotheek op het Witte Singelterrein en om de onderwijsfaculteiten elders te huisvesten, zoals het Doelenterrein, bij Noordeinde of op de gedempte Trekvliet.¹¹² De brief

---

¹⁰⁸ Idem, 619-620.

¹⁰⁹ Idem, 619-620.

¹¹⁰ ‘Ministerie tot Universiteit: “Zorg voor ’n ander plan!”’, *Leidsch Dagblad* (30 januari 1973) 1.

¹¹¹ Arends et al, ‘Schets van een alternatief bouwbeleid van de Universiteit’, *Acta et Agenda* (28 februari 1974) 541-543.

¹¹² Idem, 541-543.

aan beide raden wakkert discussie over de onderlinge samenwerking tussen gemeente en Universiteit alleen maar verder aan.

Op 4 maart 1974 krijgt Menges zijn zin. Voor het eerst sinds het ontstaan van de Universiteitsraad in 1972 komen de Universiteitsraad en gemeenteraad bij elkaar om het te hebben over de onderlinge relatie tussen stad en Universiteit. De Leidse Courant beschrijft de ontmoeting als “twee hondjes die elkaar nog niet zo goed kenden.”¹¹³ Het Witte Singelproject bleef daarmee ook sterk als olifant in de kamer aanwezig. D66’er Bert Oosterman vond dat de ontmoeting al veel eerder plaats had moeten vinden en dat de bouw van het plan-Zanstra allang van de tafel had gemoeten. KVP-fractievoorzitter Driessen zegt: “Een gescheiden optreden in de gemeente Leiden is onverantwoord en niet nuttig. We zullen zaken moeten doen.”¹¹⁴ De heer Lamers (PCL) vraagt of de Universiteit de stad niet behulpzaam kan zijn bij de aanpak van haar problematiek door onder ander onderzoek en scripties hierop te gaan richten.¹¹⁵ De Universiteit deelt mede dat zij met een “progressieve werkgroep” de plannen voor het complex aan de Witte Singel aan het herzien zijn.¹¹⁶ Deze werkgroep kwam onder leiding van J.W.F. Hoffman,

¹¹³ ‘Witte Singelproject bleef heet hangijzer’, *Leidse Courant* (5 maart 1974) 3.

¹¹⁴ *Idem*, 3.

¹¹⁵ ‘Universiteitsraad en gemeenteraad kwamen samen in Academieggebouw’, *Acta et Agenda* (7 maart 1974) 551. (Zie ook afbeelding)

¹¹⁶ ‘Witte Singelproject bleef heet hangijzer’, *Leidse Courant* (5 maart 1974) 3.

directeur instellingen en opleiding van de Universiteit. Aan de “commissie-Hoffman” namen deel: “delegaties van de Ministeries van Onderwijs en Wetenschappen, van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, van CRM, van Financiën, van Defensie, de gemeente Leiden en de Rijksuniversiteit Leiden.”¹¹⁷ Aan hen de taak om het gehele plan opnieuw ter discussie te stellen. Wat ze deden door een herziene bouwnota op te stellen.¹¹⁸

Op 11 maart 1974 debatteert de gemeenteraad over de demping van de Trekvliet ten behoeve van de bouw van de A-faculteiten. De ontmoeting van de twee raden heeft hier duidelijk effect op. De heer Oosterman (D66) haalt tijdens dit debat een brief van de eerdergenoemde Den Boef aan:

“Omdat ik de indruk heb dat er ook na de gemeenschappelijke gemeenteraad/universiteitsraad bijeenkomst bij sommigen onder u over het één & ander nog wat onzekerheden bestaan, het volgende: Over het 'Witte Singelcomplex moet door de universiteitsraad nog een besluit genomen worden; de discussie is dus nog volkomen open, zelfs zodanig dat op dit moment niet te voorspellen valt welke variant in het scala –van het oorspronkelijke (toren-)plan tot iets laags dat er ook heel anders uitziet– bij de letterenfaculteit en het centrale bestuur uiteindelijk de voorkeur zal genieten. Er is wel een kleine indicatie: na enkele voorzichtige opmerkingen van Staatssecretaris Schaefer aan het adres van Staatssecretaris Klein over de hoogte van de geplande toren t.o. de kleinschaligheid van de rest van Leiden, is op instigatie van de laatstgenoemde bewindsman een 'gespreksgroep' over dit onderwerp ingesteld, waarin vertegenwoordigers van de ministeries van onderwijs & wetenschappen, volkshuisvesting & ruimtelijke ordening en financiën, de gemeente Leiden en de Leidse universiteit zitting hebben. Dit laatste maakt in ieder geval het meest oorspronkelijke plan in het scala van alternatieven iets minder waarschijnlijk.”¹¹⁹

Den Boef noemt hier ook de ‘progressieve werkgroep’ die al eerder in de Leidse Courant werd genoemd en concludeert dat het oorspronkelijke plan in elke geval op zeer losse schroeven staat. Tijdens het debat wordt duidelijk dat het aanleggen van een weg over de gedempte Trekvliet nog wel even op zich laat wachten. Het Rijk moet hier goedkeuring voor geven en dat laat lang op zich wachten. Ook de onzekerheid over de concrete plannen van de Universiteit

---

¹¹⁷ Jaarverslag Universiteit Leiden 1975.

¹¹⁸ ‘Universiteit zoekt alternatief voor Witte-Singelplan’, *Leidsch Dagblad* (3 september 1974) 3.

¹¹⁹ Citaat van den Boef opgelezen in de gemeenteraadsvergadering van 11 maart 1974. Vergadering van de gemeenteraad op 11 maart 1974, Een interpellatie van de raadsleden, de heren B.D. Oosterman en C.J.D. Waal, over de aanleg van een weg op de gedempte trekvliet, *Handelingen gemeenteraad 1974* (1974) 149.

strooien roet in het eten. Het hele debat is gesluiert in onzekerheid en de gemeenteraad geeft sterk aan grip te willen blijven houden op dit thema. Maar, zoals ook Den Boef al zegt: het besluit ligt ten eerste bij de Universiteitsraad. Bij een vervolgbijeenkomst van de gemeenteraad en de Universiteitsraad op 17 juni in het stadhuis wordt verder gepraat over de toren van Zanstra. Wethouder Kret zegt hier dat “het stempel, dat bij realisering hiervan in het bijzonder door de hoge toren op het aangezicht van Leiden wordt gedrukt, niemand aanlokt.”¹²⁰ Dat is een zeer stevige uitspraak van de wethouder, die onderstreept dat de positie van de stad ten opzichte van het plan-Zanstra fundamenteel gekeerd is ten opzichte van 1968.

Tijdens een debat van de Universiteitsraad op 23 september 1974 blijkt dat de Raad de commissie-Hoffman een extra opdracht meegeeft. Uit deze opdracht blijkt dat de Raad het Plan-Zanstra definitief los wil laten en zich wil richten op de aankoop van het Doelenterrein aan de overkant van de Witte Singel. Eerder had de Werkgroep Milieubeheer zich al uitgelaten over het Doelenterrein en dit terrein als alternatief aangemerkt voor een faculteit van laagbouw. Waar de gemeente en de Universiteit het advies van deze werkgroep eerder nog afwimpelde, moet de commissie-Hoffman dit nu als een reële optie gaan onderzoeken.¹²¹ Koppelaars, lid van het College van Bestuur zegt hierover tijdens de Universiteitsraadsvergadering: “Indien er op het Doelenterrein door de Universiteit gebouwd kan worden, kan de Universitaire bebouwing op de Witte Singel in elk geval laag worden gehouden.”¹²² De raad stuurt Hoffman en de “progressieve werkgroep” op pad met deze opdracht.¹²³ En zo is 1974 het jaar waarin gemeenteraad en Universiteitsraad zich keren tegen het plan-Zanstra, en het verzoek om laagbouw de nieuwe norm wordt.

Nieuw huisvestingsbeleid – 1975

Op 18 november 1974 debatteert de Universiteitsraad over de nota bouwbeleid die is opgesteld door de commissie-Hoffman en het College van Bestuur. In het nieuwe huisvestingsbeleid staat over de Witte Singel geschreven dat “Met kracht zal, aldus de Leidse Universiteitsraad in zijn besluit, worden gestreefd naar een huisvesting van de faculteiten der Godgeleerdheid en der Letteren, de centrale interfaculteit en de Universiteitsbibliotheek op het eerder hiertoe bestemde terrein aan de Witte Singel en op het nog te verwerven terrein, waarop thans de Doelenkazerne is gevestigd. De bouw op de beide terreinen zal zorgvuldig moeten worden afgestemd op de

---

¹²⁰ ‘Gemeenteraad en Universiteitsraad kwamen voor de tweede maal bijeen’, *Acta et Agenda* (27 juni 1974) 851.

¹²¹ ‘Universiteit wil doelenterrein’, *Leidse Courant* (24 september 1974) 3.

¹²² ‘Doelenterrein betrekken bij onderhandelingen over Mors’, *Leidsch Dagblad* (24 september 1974) 3.

¹²³ ‘Besluitenlijst vergadering UR van maandag 23 september’, *Acta et Agenda* (26 september 1974) 134.

omgeving door middel van de vormgeving, het materiaalgebruik en de bepaling van het aantal bouwlagen.”¹²⁴ In de nota benoemt de Universiteit ook de lastige situatie van Universitaire concentratie binnen een kleine stad als Leiden. De daardoor ontstane problemen wil de Universiteit tegengaan door “een onderling samenhangend stelsel van verbindingen” en door “introductie van andere functies [die] de verwevenheid met de stad kan verbeteren.”¹²⁵

Kortom: het beeld van de massale, geconcentreerde Universitaire bebouwing aan de Witte Singel ging definitief van tafel en het werd zaak dat het Doelenterrein aangekocht zou moeten worden door de Universiteit om de laagbouw mogelijk te maken. Na het vaststellen van dit nieuwe beleid bleef wel de grote onzekerheid of het Rijk akkoord gaat met het verwerven van het Doelenterrein en de alternatieve bouwplannen voor de A-faculteiten.¹²⁶ De ministersploeg bleek voorzichtig positief.¹²⁷ Op 17 maart 1975 debatteert de Universiteitsraad nogmaals over bouwzaken. “Veel sprekers in de raad spraken lovend over het beleid van het college van bestuur in deze kwestie en de raad schaarde zich dan ook unaniem achter het meerderheidsstandpunt van de werkgroep-“Hoffman” „ten einde de meest urgente ruimtenood van de Universiteitsbibliotheek en de faculteit der letteren te lenigen.”¹²⁸ Het plan van Hoffman wordt hiermee definitief vastgesteld door de Universiteitsraad. Op 21 maart wordt bekend dat het Kabinet het volledige voorstel van de commissie-Hoffman integraal overneemt en goedkeurt.¹²⁹ Met dat bericht eindigt de jarenlange discussie over de nieuwbouw van de A-faculteiten aan de Witte Singel en mag de Universiteit eindelijk gaan bouwen.

---

¹²⁴ ‘Leidse Universiteitsraad stelt hoofdlijnen huisvestingsbeleid tot 1985 vast’, *Acta et Agenda* (28 november 1974) 299.

¹²⁵ ‘Besluitenlijst Universiteitsraad van maandag 18 november’, *Acta et Agenda* (21 november 1974) 278.

¹²⁶ ‘Singelplan weer geheel in discussie’, *Nieuwe Leidsche Courant* (19 november 1974) 3.

¹²⁷ ‘Schot in Witte Singel-Doelenplannen’, *Nieuwe Leidsche Courant* (4 december 1974) 3.

¹²⁸ ‘Universiteitsraad hield maandagavond eneroverende vergadering’, *Acta et Agenda* (20 maart 1975) 603.

¹²⁹ ‘Leidse Universiteit mag gaan bouwen’, *Leidsch Dagblad* (22 maart 1975) 1 & jaarverslag Universiteit Leiden 1975.

Conclusie

De Nederlandse binnenstad en haar historie zien wij vandaag de dag als een vanzelfsprekendheid. Het beschermen hiervan nemen lokale overheden en inwoners van deze steden uiterst serieus. Dat was niet altijd zo. De steden van de jaren 60 stonden vol met verkrotte historische panden en slecht onderhouden huizen. Een grote saneringsdrang van lokale besturen volgde daarop. De economie groeide, de wederopbouw kwam tot haar hoogtepunt en de verkrotte binnensteden zouden moeten wijken voor de moderne, strakke lijnen van de grootbouw. Deze trend is in alle Nederlandse steden te ontwaren, volgens Tim Verlaan. In *De Ruimtemakers* legt hij de basis voor dit onderzoek. Grootbouw en citybuilding onderzoekt hij in de grote steden Amsterdam, Utrecht en Den Haag. Daar waar consumentisme, toerisme en economie een grote rol speelden in de ontwikkeling van de stedenbouw. Het is niet gek om zijn onderzoek als vertrekpunt te nemen voor de Leidse situatie. Ook Leiden was arm en de binnenstad deels verkrot, maar wat Leiden uniek maakte, is de aanwezigheid van de massale Universiteit te midden van de stad. Geen van de steden waar Verlaan onderzoek naar deed, kent de lastige verhouding tussen een grote Universiteit en een kleine, arme stad zoals Leiden. Ook Universitair historici zoals Otterspeer en Slaman blijven weg bij de impact van de Universitaire bouwambities op de relatie met de stad, terwijl deze zo goed in te passen zijn in de nationale, historische trend. Wie de Universitaire geschiedenis van Leiden echt wil begrijpen, heeft de stedelijke context nodig. Met de aangekondigde nieuwbouw van de *Humanities Campus* aan de Witte Singel die in 2030 gepland staat is het dus des te relevanter om af te vragen: “Hoe werden de verhoudingen tussen het stadsbestuur van Leiden en het Universitair bestuur beïnvloed door de discussies en plannen rondom de bouw van het Witte Singelcomplex in de jaren 60 en 70?”

Blinde ambitie (1960-1969)

Net zoals in veel Nederlandse steden groeide ook in Leiden de bevolking en de kenniseconomie. De Universiteit projecteerde aan het begin van de jaren 60 een sterke groei en toename van het aantal studenten. De Universiteit was sinds de tweede wereldoorlog al meer dan verdubbeld in het aantal studenten en de sterke groei van de Nederlandse bevolking droeg bij aan de vraag naar nieuwe faciliteiten voor onderwijs en onderzoek. Eind jaren 50 wilde het College van Curatoren dat er een nieuw plan gemaakt zou worden voor het huisvesten van de alfa-faculteiten, omdat deze nu veelal in verkrotte panden in de Leidse binnenstad gehuisvest waren. Belangrijk is hier dat deze wens van de Universiteit niet bij de gemeente werd gelegd, maar bij het Rijk. Tot 1972 – na de invoering van de Wet Universitaire Bestuurshervorming – was de

Universiteit namelijk een onderdeel van het Rijk. Zodanig waren gronden die in het bezit waren van de Universiteit Leiden, gronden van het Rijk. Toen het College van Curatoren dus in 1965 het plan van architect Piet Zanstra presenteerden om op de plek van het Diaconessenhuis aan de Witte Singel een nieuw faculteitsgebouw van 125 meter hoog te bouwen voor de A-faculteiten, hadden stad en gemeenteraad daar nog weinig over te zeggen. Het College van Curatoren was immers een uitvoerend orgaan van de *Rijks*universiteit Leiden. Deze verhouding Rijk-Stad-Universiteit resulteerde in een blinde ambitie van de Universiteit om het plan-Zanstra uit te voeren. Terdege had de Universiteit ook weinig oor voor de weerstand die direct na de presentatie van het plan-Zanstra ontstond. Bewoners verenigden zich in actiegroepen tegen de “Wolkenkrabber aan de Witte Singel” en KVP-politici organiseerden debatavonden over het grootstedelijke denken. De Universiteit hield voet bij stuk. Het was pas in 1968 dat de lokale politiek invloed kon uitoefenen op het plan, toen het stedenbouwkundig besluit voorlag in de gemeenteraad. Dit debat is achteraf symptomatisch te noemen voor deze periode. Verlaan noemt de jaren 60 een periode van “grootschalige vernieuwingsplannen” waar “ondernemende wethouders en daadkrachtige ambtenaren zich constructief opstelden.”¹³⁰ Tijdens het gemeenteraadsdebat in 1968 werd duidelijk dat de stadsvernieuwing van Leiden het uitgangspunt moest zijn. Onder leiding van PvdA, VVD en PCL wordt het plan met een meerderheid van 19 tegen 12 stemmen aangenomen.

Weerstand (1970-1972)

Maar de eerste weerstand was al begonnen. In de stad verenigden tegenstanders van het grootstedelijke plan zich en in de Universitaire gemeenschap begon de discussie te groeien over de manier waarop de Universiteit zich positioneerde ten opzichte van de stad. Twee grote ontwikkelingen zijn hier de basis van. Ten eerste veranderde de landelijke politieke wind. Het Kabinet Biesheuvel-I trad in juli 1971 aan en de nieuwe minister voor wetenschapsbeleid en wetenschappelijk onderwijs Mauk de Brauw was van plan flink te bezuinigen op het hoger onderwijs. Onder het mom van een ‘bouwstop’ legde de Brauw alle Universitaire nieuwbouw in Nederland stil, om met die vrijgekomen gelden het onderwijs te verbeteren en de herstructurering en democratisering van het wetenschappelijk onderwijs onder de Wet Universitaire Bestuurshervorming te bekostigen. Ten tweede veranderde ook de lokale politieke verhoudingen. De progressieve partijen haalden geen meerderheid en voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog zat er in Leiden geen sociaaldemocratisch bestuur meer aan de knoppen.

---

¹³⁰ Verlaan, *De Ruimtemakers*, 180.

De coalitie van VVD-KVP-PCL mocht in minderheid besturen. Critici van de torenbouw zoals VVD'er Duyverman (wethouder onderwijs) en de KVP kregen cruciale posities in het stadsbestuur. Deze omslag ziet Verlaan in meerdere steden. Deze “politieke generatiewisselingen” in combinatie met verzet vanuit de stad zorgden in veel steden voor een omslag in denken.¹³¹ Tegen het licht van deze ontwikkelingen slaat ook de relatie stad en Universiteit om. Ernstig symptomatisch was het debat over de sloop van de huizen aan de Witte Singel, waar de Universiteit koste wat het kost de sloop zo snel mogelijk wilde laten plaatsvinden. De gemeente moest, als zij het nog langer wilde uitstellen, zelf maar de kosten dragen van het onderhoud van de huizen, waar veel studenten woonden. Toen in 1971 de allereerste introductiedagen onder de noemer EL CID werden geïntroduceerd, bleek uit het programmaboekje dat de studenten eigenlijk best kritisch waren op het handelen van de Universiteit. De nieuwe eerstejaars werden verwelkomd in een “arm Leiden” waar de rijke Universiteit de touwtjes stevig in handen had. Grote projecten zoals het Witte Singelcomplex werden de Universiteit toebedeeld ten koste van de stad en de nog goede woningen aan de Witte Singel, volgens de studenten. Het is een cruciale omslag. Studenten en het Universitair personeel krijgen na de invoering van de Wet Universitaire Bestuursorganisatie (WUB) meer inspraak op de Universiteit en zij sluiten zich in grove lijnen aan bij de critici uit de stad. De grootste slag kwam in 1972, toen de Universitaire Werkgroep Milieubeheer een volledig alternatief plan schetste voor het Witte Singelcomplex. Het College van Bestuur had geen goed woord over voor het alternatief wat vooral uit laagbouw bestond en het Doelenterrein aan de overkant betrok bij de planvorming. Het alternatieve plan spleet de Universitaire gemeenschap in tweeën, met voorstanders van de torenbouw zoals Cohen en Pleket en uitgesproken tegenstanders zoals Universiteitsraadsleden Gevers en Vondeling. Het debat was in ieder geval geopend, en het Universiteitsbestuur had te luisteren naar haar studenten en personeel in de Universiteitsraad sinds 1972.

Verzoening (1972-1975)

De kritiek op het Universitair handelen inzake de Witte Singel blijkt onderdeel van een veel grotere zorg die speelde. De jaren 70, die Verlaan typeert als een periode van “collisie” tussen bestuurders en verzetsgroepen, luidde in Leiden verzoening tussen Universiteit en stad in. Het fundamentele keerpunt van een opiniestuk van Louwrens Johan Menges in 1972, getiteld “Universiteit contra Gemeente”, waarin hij de stedelijke problematiek en de onverschilligheid

---

¹³¹ Verlaan, *De Ruimtemakers*, 182.

van de Universiteit daartoe kritisch voor het voetlicht brengt. In zijn kritiek vindt Menges veel tegenstanders, die hij verenigt in een werkgroep die de relatie stad en Universiteit moet gaan verbeteren. Het heeft zin, want in 1974 komen Universiteitsraad en gemeenteraad voor het eerst sinds het ontstaan van de Universiteitsraad bij elkaar om te spreken over de zorgen van beide kanten. Voor het eerst wordt geopperd om Universitair onderzoek in het belang van de stad te laten fungeren. Ook het bouwbeleid en de houding van het stadsbestuur en Universiteit richting het plan voor de Witte Singel maken hier een ommezwaai. De gemeente heeft haar houding grondig gewijzigd en bij monde van wethouder Kret schrijft het stadsbestuur de toren van Zanstra af. De Universiteit – die tussen de kritische stad en een bezuinigend Rijk moet opereren – telt haar knopen en stelt de Commissie-Hoffman in die een alternatief bouwplan moet ontwikkelen. Met de toenadering tussen stad en Universiteit en het vrijkomen van het Doelenterrein vallen de puzzelstukjes in elkaar. In het jaar dat stad en Universiteit 400 jaar verbintenis vieren maakt het kabinet bekend dat de alternatieve plannen van de werkgroep Milieubeheer en de Commissie-Hoffman doorgang mogen vinden. De Cité Universitaire komt er.

Epiloog

Leiden is niet zo groot. Haar inwoners noemen de stad ook wel liefkozend “dorps”. Maar de Universiteit is wel groot. Werelds, zelfs. “In Leiden leer je de wereld kennen,” luidt de slogan van de Universiteit in 2024. Universiteit en stad zijn twee entiteiten die om elkaar heen draaien, botsen en vermengen op het kleine stukje Nederland waar de Rijnen samenkomen. In het licht van stadsvernieuwing is het dus niet gek dat de grootse Universiteit met haar wereldse plannen en allure soms botst met het kleinstedelijke, dorpse karakter van de Leidenaar. Dit onderzoek bekijkt de relatie tussen de Universiteit en de stad op haar meest cruciale moment. De periode van de jaren 60 en 70 zorgt in veel steden voor spanning tussen grote projecten en de historische binnenstad, maar in Leiden is het net even anders. Hier is het de Universiteit die de stad grondig wil verbouwen. De keuze om de Universiteit de ruimte te geven, of niet, is politiek. De politieke tendens in deze periode is dan ook landelijk te ontwaren. Maar nog nooit is er zo grondig onderzoek gedaan naar de casus van de “staat in de stad” en het handelen van de Universiteit in Leiden binnen deze historische trend-Verlaan. Het onderzoek laat een verhaal zien van een Universiteit die moet balanceren tussen het Rijk en de gemeenschap waar zij deel van uitmaakt. Ook toont het onderzoek aan dat samenwerking tussen de Universiteit en de stad nodig is om grootse bouwprojecten succesvol te laten verlopen. De democratisering van het hoger onderwijs in de jaren 70 draagt bij aan deze kentering. Inspraak van kritische studenten en personeelsleden

zorgen ervoor dat de Universiteit de opdracht krijgt om de stad op te zoeken. De stad ontvangt de open houding van de Universiteit maar al te graag. De grote vraag blijft: Hebben Universiteit en stad geleerd van de casus-Witte Singel? Mijn antwoord luidt: Nee, het is niet het laatste Witte Singelplan dat sneuvelt. In 2019 vechten de bewoners van het Doelencomplex met succes de nieuwbouwplannen van de Universiteit aan. Het eerste ontwerp voor de *Humanities Campus* kan in het rijtje bij het ontwerp van Piet Zanstra aansluiten. Ook nu weer blijkt communicatie tussen de bestuurders van de Universiteit en stad een heet hangijzer. Samenwerking tussen stad en Universiteit is een *disputatio continua*, een voortdurend debat, en vergt de aandacht van het academisch veld.

Voor dit onderzoek zijn periodieken, verslagen van de Universiteitsraads- en gemeenteraadsvergaderingen en secundaire literatuur gebruikt. Een nuttige toevoeging aan dit onderzoek zouden de archieven van het CvB en de diverse ministeries zijn. Over de relatie tussen Universiteiten en haar gaststeden is nog zo weinig geschreven, dat het veld hier zeker goed gebaat bij kan zijn. Ook hedendaagse besluitvorming over campusbouw kan haar voordeel halen uit academisch onderzoek naar deze relatie en dit fenomeen. Voor nu kijk ik uit naar de opening van de derde *Cité Universitaire* aan de Witte Singel, in 2030.

Bronnen

- ‘Adres aan Raad tegen torenbouw aan Singel’, *Leidsch Dagblad* (donderdag 2 mei 1968).
- ‘Alternatief plan voor Witte Singelcomplex’, *Leidsch Dagblad* (18 mei 1972) 4 & Werkgroep Milieubeheer en enkele toekomstige gebruikers willen alternatief voor Witte-Singelplan’, *Acta et Agenda* (28 september 1972).
- ‘Besluitenlijst Universiteitsraad van maandag 18 november’, *Acta et Agenda* (21 november 1974).
- ‘Besluitenlijst vergadering UR van maandag 23 september’, *Acta et Agenda* (26 september 1974).
- ‘Bouwstop kost Leiden 10,5 miljoen’, *De Volkskrant* (11 september 1971).
- ‘Burgerij-avond over Universiteitstoren’, *Leidsch Dagblad* (maandag 20 mei 1968).
- ‘Curatorium beraadt zich na brief minister op mogelijkheden tot beperking bouwinvesteringen’, *Acta et Agenda* (26 augustus 1971).
- ‘Debat over de torenbouw voor de Universiteit bracht weinig nieuws’, *Leidsch Dagblad* (zaterdag 25 mei 1968).
- ‘Doelenterrein betrekken bij onderhandelingen over Mors’, *Leidsch Dagblad* (24 september 1974).
- ‘Drie Leidenaars richten zich tot gemeenteraad’, *Nieuwe Leidsche Courant* (donderdag 2 mei 1968).
- ‘Geen raadsmeerderheid voor het PAK’, *Leidse Courant* (4 juni 1970).
- ‘Gemeente en Universiteit komen tot overeenstemming over uitbreidingsplan in de oude binnenstad van Leiden’, *De Leidse Courant* 52:15685 (Dinsdag 24 juli 1962).
- ‘Gemeenteraad en Universiteitsraad kwamen voor de tweede maal bijeen’, *Acta et Agenda* (27 juni 1974).
- ‘Halve Singelplan toch in Uitvoering? Leidse Universiteit is gedupeerd door de bouwstop’, *Leidsch Dagblad* (18 augustus 1971).
- ‘Introductiedagen hebben relatie tussen Universiteit en stad tot thema’, *Acta et Agenda* (26 augustus 1971).
- ‘Leidse Universiteit mag gaan bouwen’, *Leidsch Dagblad* (22 maart 1975).
- ‘Leidse Universiteit wil uitbreiden tussen singel Rijn- en Schiekanaal’, *Leidsch Dagblad* 5:30230 (Vrijdag 16 december 1960).
- ‘Leidse Universiteitsraad stelt hoofdlijnen huisvestingsbeleid tot 1985 vast’, *Acta et Agenda* (28 november 1974).

- ‘Minister jhr. Mr. M. L. de Brauw bracht werkbezoek aan Leidse Universiteit’, *Acta et Agenda* (3 februari 1972). Foto’s van zijn werkbezoek op pagina 318.
- ‘Ministerie tot Universiteit: “Zorg voor ’n ander plan!”’, *Leidsch Dagblad* (30 januari 1973).
- ‘Naschrift van de redactie’, *Leidsch Dagblad* (vrijdag 24 mei 1968).
- ‘Nieuw Diaconessenhuis volgende maand in gebruik’, *Nieuwe Leidse Courant* 44 (Zaterdag 21 december 1963).
- ‘Ook Kamercommissie vindt: Niet “zo maar even” onteigenen aan de Witte Singel te Leiden’, *De Leidse Courant* (donderdag 12 september 1963).
- ‘Plan toren Witte Singel goedgekeurd’, *Nieuw Leidse Courant* (22 november 1969).
- ‘PvdA niet in het college’, *Nieuwe Leidse Courant* (2 september 1970).
- ‘Ruim 1700 studenten worden door EL CID door Leiden geloodst’, *Leidsch Dagblad* (28 augustus 1971).
- ‘Schot in Witte Singel-Doelenplannen’, *Nieuwe Leidsche Courant* (4 december 1974).
- ‘Singelplan weer geheel in discussie’, *Nieuwe Leidsche Courant* (19 november 1974).
- ‘Toespraak van prof. Dr. Goslings, rector magnificus 1971/1972, bij opening academisch jaar 1972/1973’, *Acta et Agenda* (7 september 1972).
- ‘Torengedebouw (tegen 120 meter) voor Leidse Universiteit?’ *Leidsch Dagblad* (Zaterdag 18 december 1965).
- ‘Universiteit is bereid sloop Witte-Singelpanden bij vervulling enkele voorwaarden uit te stellen’, *Acta et Agenda* (25 augustus 1972).
- ‘Universiteit mijdt contact met gemeente’, *Leidse Courant* (20 november 1971).
- ‘Universiteit uit Leiden weg bij verwerping torenplan?’, *Leidse Courant* (zaterdag 25 mei 1968).
- ‘Universiteit wil doelenterrein’, *Leidse Courant* (24 september 1974).
- ‘Universiteit zoekt alternatief voor Witte-Singelplan’, *Leidsch Dagblad* (3 september 1974).
- ‘Universiteit: een staat in de stad’, *Leidsch Dagblad* (13 november 1969).
- ‘Universiteitsraad aanvaardt herziene begroting 1973’, *Acta et Agenda* (7 december 1972).
- ‘Universiteitsraad en gemeenteraad kwamen samen in Academiegebouw’, *Acta et Agenda* (7 maart 1974).
- ‘Universiteitsraad hield maandagavond enerverende vergadering’, *Acta et Agenda* (20 maart 1975).
- ‘Universiteitsraad over Witte Singel’, *Leidsch Dagblad* (9 juni 1972).
- ‘Universiteitstoren buiten de stad!’, *Leidsch Dagblad* (woensdag 22 mei 1968).

‘Wel of niet torenbouw aan de Witte Singel? Twee preadviezen’, *Leidsch Dagblad* (woensdag 22 mei 1968).

‘Werkgroep Milieubeheer aan de Rijksuniversiteit Leiden’, *Acta et Agenda* (19 oktober 1972).

‘Werkgroep Milieubeheer en enkele toekomstige gebruikers willen alternatief voor Witte-Singelplan’, *Acta et Agenda* (28 september 1972).

‘Witte Singelproject bleef heet hangijzer’, *Leidse Courant* (5 maart 1974).

Afbeelding op titelpagina komt uit *Acta et Agenda* (28 november 1974) en is getiteld “toekomstvisie van het Rapenburg”, een illustratie uit de nieuw almanak 1975.

Arends et al, ‘Schets van een alternatief bouwbeleid van de Universiteit’, *Acta et Agenda* (28 februari 1974).

Bakker, K., ‘Het Witte-singelplan, commentaar op de brief van Pleket’, *Acta et Agenda* (28 september 1972).

Den Boef, August-Hans, ‘Leidens ontzet heeft kort geduurd: vrij gauw daarna kwam de universiteit’, *Acta et Agenda* (3 mei 1973).

Gramsbergen, Esther, ‘Universiteit en stadsontwikkeling tussen 1945 en 1975’, in: Ab Flipse en Abel Streefland, *De universitaire campus: Ruimtelijke transformaties van de Nederlandse universiteiten sedert 1945* (2020).

Hoekema, Jan, ‘Steun van Universiteit in Leidse noodsituatie blijkt uiterst gering’, *Nieuwe Leidsche Courant* (23 februari 1973).

Holvast, Jan, Nog te slopen huizen aan de Witte Singel, 1972. Zoeken in foto's/beeldmateriaal (erfgoedleiden.nl) Witte Singel (I). Gezicht op de nog te slopen huizen aan Witte Singel (nrs 6-13) naar het zuiden gezien. NB: sloop tbv de bouw van nieuw centrum der A-faculteiten der Universiteit. 08/1972. & Zoeken in foto's/beeldmateriaal (erfgoedleiden.nl)

J.J Barendse, ‘Universiteitstoren (120m) aan Witte Singel niet verantwoord’, *Leidsch Dagblad* (Woensdag 1 mei 1968).

Kloosterman, Anoushka, ‘Sloop Doelencomplex gaat niet door, plan Humanities Campus geschrapt’, *Mare* (16-09-2021).

Kükler, H., ‘Universiteitstoren (120m) aan Witte Singel niet verantwoord’, *Leidsch Dagblad* (woensdag 1 mei 1968).

Maks, René, ‘Introductiedagen’, *Acta et Agenda* (16 september 1971).

Menges, L. J. ., ‘In december werd werkgroep Universiteit-gemeente samengesteld’, *Acta et Agenda* (25 januari 1973).

Menges, L. J., ‘Universiteit contra gemeente’, *Acta et Agenda* (7 september 1972).

Moerman, I.W.L., 'Het bedrijf onder dak' in: Breimer e.a., *Het academisch bedrijf*.

No. 112, Bouwplan Witte Singel voor de Universiteit, *Ingekomen stukken gemeenteraad Leiden 1968* (9 april 1968).

No. 196, De met de ontruiming en de sloop van de panden Witte Singel 11-17 samenhangende problematiek, *Handelingen gemeenteraad Leiden 1972* (25 augustus 1972).

No. 196, De met de ontruiming en de sloop van de panden Witte Singel 11-17 samenhangende problematiek, *Handelingen gemeenteraad Leiden 1972* (25 augustus 1972).

Otterspeer, Willem, 'De Universiteit', in: H. Blom, *Leiden, de geschiedenis van een Hollandse stad, deel 4, Leiden vanaf 1896* (Leiden, 2004).

Otterspeer, Willem, *Het bolwerk van de vrijheid: De Leidse Universiteit in heden en verleden* (Leiden 2008).

Pleket, H. W., 'De conservatieve progressieven oftewel een alternatief Witte-Singelplan', *Acta et Agenda* (14 september 1972).

Regeerakkoord 1971. bijlageregeerak71.pdf (parlement.com).

Sevenster, P., 'Witte Singelplan: Commentaar', *Acta et Agenda* (19 oktober 1972).

Slaman, Pieter, *De glazen toren, de Leidse Universiteit 1970-2020* (Amsterdam 2021).

Steenkamp, Frank, 'Een loopgravenoorlog om een lege polder', *Mare* (21-11-2019).

Vademecum 1971.

van Arkel, D., en J. Voorhoeve, 'Het gelijk van Pleket', *Acta et Agenda* (5 oktober 1972).

van Maanen, R.C.J. en C.J.D. Waal. 'De stedelijke ruimte' in: H. Blom, *Leiden, de geschiedenis van een Hollandse stad, deel 4, Leiden vanaf 1896* (Leiden, 2004).

van Mierlo, Han Ludo, 'acta, LUB en VU-magazine', *Leidsch Dagblad* (4 september 1971).

Veldheer, V., 'De opkomst van de sociaaldemocratie: politiek en bestuur' in: H. Blom, *Leiden, de geschiedenis van een Hollandse stad, deel 4, Leiden vanaf 1896* (Leiden, 2004).

Vergadering op maandag 1 juli 1968, *Handelingen van de gemeenteraad van Leiden* (1968).

Vergadering van de gemeenteraad op 11 maart 1974, Een interpellatie van de raadsleden, de heren B.D. Oosterman en C.J.D. Waal, over de aanleg van een weg op de gedempte trekvlies, *Handelingen gemeenteraad 1974* (1974).

Vergadering van de gemeenteraad op 15 december 1971, begroting 1972, *handelingen gemeenteraad C 1971* (1971).

Vergadering van de gemeenteraad op 28 augustus 1972, Preadvies inzake enige ingekomen stukken betreffende de ontruiming en voorgenomen sloop van de panden Witte Singel 11 tot en met 17, *Handelingen gemeenteraad B 1972* (1972).

Vergadering van de gemeenteraad op 30 augustus 1972, interpellatiedebat van de leden Van Peype en Waal over de ontruiming van de Witte Singel, *Handelingen gemeenteraad B 1972* (1972).

Verlaan, Tim, *De Ruimtemakers, projectontwikkelaars en de Nederlandse Binnenstad 1950-1980*.

Wiekart, K., 'Leiden is weer in last', *NRC Handelsblad* (4-12-1970).